

ч. 297.

БІБЛІОТЕКА ПРИГОД НА СУХОДОЛІ, НА МОРІ І В ПОВІТРІ

К. ЯВОРСЬКИЙ — В. РОСОВИЧ

НАВЗДОГІН ЗА ВОРОГОМ

ПОВІСТЬ

На чужині

1947

К. ЯВОРСЬКИЙ — В. РОСОВИЧ

НАВЗДОГІН ЗА ВОРОГОМ

ПОВІСТЬ

diasporiana.org.ua

Суперобкладинка та малюнки художника
К. Кузнецова.

Видання книжкового товариства
«Універсальна Бібліотека»

Permitted by authority of Military Government

ВЕЧІРНІЙ ПАРИЖ.

Вечір огорнув своїми фіялковими крилами місто.

Спорожніли і затихли ділові і похмурі квартали Сіте, почорніли агатові дахи Віллє, з парку Монсо щезли діти і яскраве сяйво електрики залляло бульвари і фасади кабаре-тів Латинського кварталу . . . Закружляли червоні крила «Мулен-Руж», потекло рідке світло рурками на «Фоллі Бер-жер» і заіскрилися всіма кольорами бризки фонтанів на Пляс - де - ля - Конкорд в світлі численних різнокольорових прожекторів.

Париж - місто митців, студентів, купців, артистів і тури-стів - шукачів насолоди - починало жити своїм звичайним вечірнім життям. Те, що є вдень - то не Париж; то звичайне місто, столиця держави, яка зветься Францією.

Тисячі людських ніг шаруділи об пішоходи. Люди йшли здебільшого парами і голосно розмовляли. Ввечері в Парижі - всі розмовляють вголос, навіть про найдескретніші справи. Навіть про кохання . . .

Над вулицями навис синюватий дим численних авт, що м'ягко і зовсім тихо, ніби бажаючи не перешкоджати людям розмовляти про кохання, котилися асфальтовим бруком. Той чад перемішувався з пахощами буйно квітучих кашта-нів і різноманітних парфумів. То був особливий і чарівний чад - чад Парижу, весни і кохання.

Люди сидять за столиками зовні кав'ярень, або йдуть поволі, немов учаділи; йдуть туди, куди дивляться їхні очі, а згори їх посипають одцвітаючі каштани, білими пелюст-ками, немов паперовим конфеті.

Серед цього життєрадісного натовпу загубилася самітня середнього віку людина, що без ніякої мети плила цією людською рікою. Стрункий, вищесереднього росту чоловік з добре виголеним обличчям у пристойному, елегантному вбранні, яке, проте, ледве відчутно, але чомусь нагадувало провінцію, йшов не поспішаючи, уважно придивляючись до всього і обминаючи закохані пари.

В його кожному неквапливому, але упевненому русі відчувалася колишня військова муштра, а в куточках енергійного рота ховалися дві зморшки, які виразно говорили про те, що людина ця звикла до боротьби з незавжди ласковою долею.

Самотні жінки, що шукали коротких романтичних пригод, зазирали в його гарні, карі очі, і інколи до його вуха доносилося стандартне: - «В'єн, шері . . .», але чоловік не відповідав на ці заклики і прямував далі, лише іноді лагідно посміхаючись сам до себе.

Він прибув до Парижу вранці, і до цієї пори вже встиг стомитися. Він шукав невеличкого, скромного, затишного і недорогого кафе, де можна було б перепочити і трохи відсвіжитися. В кишенях у нього було так мало грошей, що він не наважувався заходити до розкішних ресторацій, що, як на біду, весь час траплялися на його шляху. Щоправда, він знав, що в Парижі існує звичка, зайшовши до ресторації, спочатку зацікавитися цінами, і коли вони здадуться завеликими, то можна відійти, нікого цим не здивувавши, і що це не кидає жодної тіні зневаги на таку людину, але він був ще новачком тут, і пересвідчуватися в вірності цієї своєї обізнаности з парижськими звичаями, про які він лише чув - йому не хотілося.

За день він оглянув майже все найбільш цікаве в місті. Він відвідав парк Трокадеро, з якого милувався на Айфелеву Вежу. Піднявся у крихітному вагончику елеватора на саму Вежу, звідки, із зашкленої невеличкої кімнати довго роздивлявся на панораму, що майже на 100 кілометрів розляглася під ним. Ходив набережними Сени, уважно придивляючись до чудового витвору інженерного мистецтва, який являє собою міст Александра III своєю однією суцільною залізною балкою. Піднявся спіральними сходами на верхів'я Арки Тріумфу, з якої можна бачити чарівну картину всього середмістя: всю площу Етуаль, Елізійські Поля, Авеню Гранд-Арме, величну архітектуру і багатокольорові вікна Нотр - Дам, зелені пагорбки Монмартру і Булонський ліс з його двома, чудової краси, озерами.

Увійшовши в склеп під аркою, він довго стояв біля «Могили невідомого жовніра» . . . Голова його схилилася і він тихо сказав до себе:

- Тут пам'ять твоя є свята, Невідомий Жовніре! Незгаимий вогонь горить на твою честь! . . . А скільки наших

невідомих жовніврів полягло! Хто пам'ятає про них, хто увічнить їх пам'ять, хто збудує їм такий величний пам'ятник? Хто і коли? Адже вони віддали життя за волю і честь своєї батьківщини . . .

Проходячи повз Конс'єржері і Бастілію, він теж тихо говорив до себе:

- Але таких помників маємо досить! . . . О, більше, як досить! . . .

Блукаючи вулицями величезного міста, він врешті потрапив до Площі Опері. Тут бурлив і клокотав вир авт, чоловіків в розвіяних фраківих пелеринах, пань в білих хутряних палантінах. Вир голосно гомонів на всіх мовах і блищав перлами і діамантами. Приїжджий поспішно обминув під'їзд Опері і пройшовши бульваром Гаусманн, звернув в якусь вуличку, що обминала залізничний двірець Сен - Лазар, в напрямку до бульвару Батїньоль. Йому аж ніяк не хотілося галасу, блиску і розодягненого натовпу. В цьому районі було дещо затишніше, і десь біля десятої години він завітав до невеличкої затишної кав'ярні. Вибравши вільного столика, він розташувався за ним і з полегшенням зітхнувши, почав недбайливо проглядати ілюстрований часопис.

В кав'ярні було майже порожньо і приїжджий не мусів був довго чекати. Молоденька і спритна дівчинка відразу підбігла до нього і, лагідно посміхнувшись, запитала:

- Що собі бажає месє?

- Я хотів би мати міцну каву.

Дівчиця, мабуть, трохи здивувалася, бо була не така година, коли чоловіки п'ють каву, але нічого не сказала і лише глянувши теплими, карими очима на відвідувача, відійшла. Вона повернулася за хвилину з хитрим приладом, в якому парувала запашна кава. Поруч з цим приладом вона поставила на столі невеликий келишок . . .

Приїжджий подивився на нього і його обличча трохи смикнулося:

- Так! І лікер до того . . . Але ж я не замовляв лікеру.

Дівчина ще раз глянула на нього своїми глибокими очима.

- Ви хочете пити тільки каву?

В її голосі була така дитяча здивованість, що відвідувач мимоволі посміхнувся:

- Бачите, я дуже люблю каву саме з лікером, але на жаль я не можу дозволити собі на це . . .

Дівчина густо зачервонілася:

- О, месє! Вибачте . . . - і рука її поспішно потяглася до келишка.

- Лишіть, лишіть! - приязно сказав відвідувач. - Зрідка можна . . . Може Бог дасть не зовсім збідню.

Дівчина, опутивши очі, швиденько відійшла, прямуючи до сусіднього столика, де весела компанія бажала платити.

Гість з насолодою пив маленькими ковтками каву, мимоволі прислухаючись до м'якої, немов оксамит, говірки дівчини, що саме щось вираховувала. Особливо гарно вимовляла вона згук «ель», - «так, як дівчата там . . . на його батьківщині» . . . Голос її доносився немов музика, що її як, помітив гість, в кав'ярні бракувало.

Кава збуджуюче діяла на мозок. Від кави завжди краще думалося. Й тут, в затишку кафе, йому згадалися давно прожиті юнацькі роки, на далекій і недосяжній тепер батьківщині.

І це оксамитове «ель» чимось нагадувало йому саме цю далеку, недосяжну батьківщину.

І сама вона була якось то дивно схожа, ця маленька французжанка, рухлива і струнка, на дівчат з його рідного краю. Чим саме - він не міг би сказати . . . Але певно була схожа і він милувався з неї з її квітучого молодістю обличчя, з її строгого вбрання і білого фартушка, і мимоволі заглиблювався в хвилі образів далекої, туманом оповитої давнини.

Одпиваючи ковток за ковтком каву, він слідкував за її рухами, ловлячи кожне її слово.

Але раптом, різко повернувся на стільці й прошепотів:
- Тю, старий! . . . Чого це ти заглядаєшся на молоденьких дівчат! . . .

Він не знав як довго він просидів тут. Може годину, може дві . . . Але був вже пізній час. Гості поодиноці виходили з кав'ярні. Залишалося лише кілька закоханих пар і дівчина знов підійшла до його столика.

- Скільки я винен?

Дівчина почала вираховувати, але гість не слухав . . . Мовчки, немов зачарований, дивився він на білий фартушок дівчини. Згори він був приколотий маленькою шпилькою. На мініатюрному, блакитній емалі, щитові блищав золотий тризуб . . .

- То . . . ви українка? - Не ймучи своїм очам віри, запитав він.

- Так. Мої батьки з України, але я народилася вже на чужій землі - в Румунії.

- Все одно ви українка. Не сподівався я в цьому всесвітньому Вавилоні зустріти землячку, та до речі ще таку . . . красуню . . . - перейшов він на рідну мову.

- Та годі вам . . . - засоромилася дівчина, опустивши очі.

- А як же вас звати?

- Моє ім'я - Надія. Надія Стебун.

Гість приклав руку до лоба.

- Стебун! . . . Я колись знав полковника Василя Стебуна. Давно це було . . . Це був мій командир під час зимового походу . . .

- Коли ви говорите про Василя Петровича Стебуна - полковника української армії - то це мій батько.

- Що таке? Ваш батько? Чи то можливо? Чи він живий? - засипав він питаннями дівчину.

- Живий, хвалити Бога! Але старенький вже . . . Ой, який старенький . . . Все за Україною журиться, та про війну згадує.

- Чудово! Чи ж міг я сподіватися на таку зустріч? Однак, світ на правду затісний - промовив гість. - Мене звуть Іван Дорош. Колись звали - сотник Дорош. Я б попросив вас передати моє привітання вашому батькові. Також прошу вас Надіє Василівно запитати, коли і де я зміг би зустрітися з вашим батьком. Це була б дорога зустріч.

- Я певна, що батько страшенно зрадіє, коли почує про вас. То приходьте завтра до кав'ярні, я вам дам відповідь, хоч можна було б і без цього обійтися.

- Так буде краще, Надіє Василівно, а покищо добраніч.

● - Добраніч! - відповіла Надія.

Іван Дорош стиснув її маленьку, ніжну як шовк, руку й вийшов з кав'ярні.

Вечір був теплий, але Іван Дорош здригнув плечима ніби йому було зимно. З тераси сусіднього кафе неслися згуки увертюри до «Манон Леско». Над верхів'ями дерев на бульварах, височила яскраво освітлена громадина палацу Трокадеро.

Дорош перейшов бульвар Ней, по якому котилася ріка людей і авт, під цю пору ніби то ще збільшена і бурхливіша, і заглибився в зелені квартали в напрямку до Шантільї, де він зупинився в невеличкому пансіонаті . . .

Крокуючи вулицями, він міркував про примхи людської

долі. Об'їздивши півсвіта, він перепробував різного хліба й чимало фахів і втратив вже надію на щось краще від одноманітного сірого життя на чужині.

І от він потрапив до Парижу. Тут йому не було що робити; він не мав жодної справи й ніколи не думалося йому, що він може тут оселитися, чи знайти собі працю. Дорош не любив великих міст . . . Але чомусь його потягло приїхати сюди. Чому саме, Дорош сам не знав. Він не був багатцем, щоб розкидати дарма гроші. Навіть більше - він мав грошей не більше як на квиток і на якийсь може місяць життя. Витрачаючи кожен франк, він мусів міркувати: чи доцільно він витрачає гроші.

І ось він приїздить до Парижу і зустрічає тут дочку свого старого бузшого полковника, доброго вояка і товарища. То, певно, не дарма тягло його сюди.

- Тісний світ. Зовсім тісний, - промовляв він сам до себе. - Що може бути приємніше від зустрічі зі старим бойовим товаришем! . . . І яку доньку має старий полковник! . . .

Ця зустріч зворушила його . . . Зумів полковник Стебун виховати дочку україночку. Це добре. Цікаво побачити старого: підтушчовався мабуть? Але Надія - красна дівчина - мила і ввічлива . . . українка. Він бачив чимало гарних, але ні . . . То були не такі, як Надія Стебун. О, ні! А що? . . . Але де там . . .

Іван Дорош то прискорював ходу, то знов притищував. Він то насував капелюха на лоба, то здвигав на потилицю . . . То йшов мовчки, задумано, то починав щось насвистувати і веселими очима дивитися навкруги:

- А що як би? - не вгавала одна думка.

- Ой, Іване, Іване! . . . Мало тебе бито! . . . - врешті сказав він сам до себе і знов рішуче прискорив ходу. Він відганяв настирливу думку, що немов муха дзиччала над вухом . . .

- Вона вдвічі молодша від мене, але . . . - Іван Дорош не думав про одруження. Ні, борони Боже . . . Він просто хотів би мати насолоду бачити Надію щодня, щохвилини . . . Дивитися на неї, як вона сміється, - тоді з'являються такі принадні ямки на щоках . . . - І в уяві його немов жива розквітала Надія Стебун. - Якийсь чортик, що сидів мовчки десь у самому закутку душі, несподівано пропищав. - «А як би ти подивився Іване, коли б сама ця Надія вийшла б заміж за кого іншого . . . Заміж . . . Ні! Цього не може бути . . .

Це було б дуже неприємно. Це було б цілою трагедією для Івана Дороша . . .

Тоді він мусить сам про це дуже дбайливо подумати . . . Але про віщо думати , Іване? . . . Без кола, без двору, без громадянства - ти скрізь чужий, скрізь небажаний. Він думав їхати до якоїсь країни далше від Європи. Не приваблювала його і Америка. Але десь у Канаді чи Австралії можна було б оселитися . . . От коли б настала можливість повернутися додому - все покинув би і на крилах полинув би на свою сонячну батьківщину . . .

Він дістався на свою мансарду дуже схвильований, збуджений цікавою зустріччю і захоплений своїми думками.

Він ліг на канапу і, заплющивши очі, пригадав усе своє життя.

Він ще юнак, тільки що закінчив юнкерську школу, але почувши про формування українського війська, кидає холодний Петроград і, ризикуючи життям, повертається на Україну. Військо. Війна. Товариство друзів, що здобувалися і пізнавалися у важких боях і незгодах військового часу. Але який то був прекрасний час! Які чудові зустрічі траплялися на рідній землі. Люди горіли бажанням раз назавжди завести лад на своїй батьківщині.

Була й - «вона» - сестра - жалібниця Оксана . . .

Тільки ця назва і личила їй - «Сестра - жалібниця» . . .

Бувають природні таланти - актори, мистці, поети - але Оксана - це була уроджена сестра - жалібниця . . . То було перше кохання. Чисте, чисте і ніжне. І могло б бути щастя . . . Після війни вони мріяли одружитися . . . Вона хотіла бути лікарем десь у тихому і поетичному селі . . .

Але що таке людські мрії перед невблаганою долею! . . . Оксана загинула в бою під Жмеринкою і Іван Дорош на руках, під шаленим обстрілом, виніс її ще тепле тіло й сам поховав у маленькій домовині.

Він хотів сам загинути. Він немов навіжений кидався на ворога, рубав, стріляв з кулемета, і ворожі кулі не брали його . . .

. . . Він хотів тоді смерти. Може його душа зустріла б душу сестри - жалібниці. Але врешті знайшлася і для нього куля . . . Тяжко пораненого, друзі вивезли за собою в довгий і важкий зимовий похід.

Ось шматочок заліза . . . Залізний хрест на його грудях. Хрест і трішки землі у шкіряній ладанці, що висить на

грудях. Так... Ось вона земля і хрест. Хрест скривавленої України... А потім - чужі землі й поневір'яння... Чуже небо, чужі люди... Полин - трава... У травні буває осінь... У сонячну погоду - лід на душі. Так - одне слово - чужина. І на чужині люди вчаться більш палко любити батьківщину...

На скронях сивина. Друзі розійшлися, розвіялися, як порох, по різних краях. Одні залишилися в Польщі, Румунії, інші оженилися, пристали в прийми до чужинецьких вдовлиць у Болгарії, у сербах і в чехах... Для чого? Працювати на чужих сиріт. Ні!... Іван Дорош не вибирав цього... Двадцять років він чекав, що повернеться додому, але... лише сивина впала сріблом на скронях.

- Надія! - щось йокнуло йому в серці й він ще раз ніжно промовив це ім'я. Надія! Може ти була моєю судженою... Невже я даремно чекав двадцять років?

Ніч минула майже без сну. А після неї - цілий день Іван Дорош нудгував.

Вечері він завітав знов до кав'ярні. Чемно привітався з Надією, й вона йому відповіла з радісною посмішкою, поставивши перед ним не питаючи чорної кави з лікером.

- Я сказала про вас батькові... Він пам'ятає вас і дуже просить, щоб ви прийшли до нас в неділю.

- Дякую, Надіє... Обов'язково прийду... Неодмінно.

ПОКУПЕЦЬ ДІЯМАНТІВ.

Лисий, як коліно, весь у зморшках, власник крамниці дорогоцінностей і прикрас на Рю де-ля-Пе, крізь лупу розглядав дорогоцінне колье в своєму невеличкому покої, відділеному від крамниці. Він був надто заклопотаний і не почув як в двері кілька разів голосно постукали. Він підвів очі лише тоді, коли перед ним зупинилася людина з червоним рубцем на скронях.

- Що вам потрібно? - злякано запитав ювелір, лупаючи очима і намагаючись непомітно для свого несподіваного відвідувача сунути в шухляду дорогоцінність.

- Мене спровадив до вас Моріс... Я хочу придбати штучних діамантів... Багато штучних діамантів. Ви розумієте, що визначає - «багато»?... Це визначає тисячу... Може - дві... Цілу повну валізку діамантів. На заміні

- ви можете залишити оцю річ - сказав відвідувач, передаючи чорного футляра ювелірові.

- О! - здивувався старий, що мав щось подібне до славнозвісного бальзаківського Гобсека, і руки його затремтіли - це цікава річ . . . Невже це зникла двадцять років тому бранзулетка перського походження, що належала російській царіці?

- Так . . . Це з дорожцінностей Російської Імператорської фамілії.

Очі старого хижака заблищали і він відразу запросив відвідувача до невеличкої комірчини, що швидше нагадувала мишаче гніздо ніж кабінет. Тепер людина з рубцем на скроні опинилася в таємному кублі старого пройдисвіта, що гандлював цінностями темного походження і підробками. Ніщо тут не нагадувало фешенебельної крамниці з Рю де-ля-Пе, через яку він щойно вступив до цього притону.

Старий, прицьмокуючи язиком, довго милувався з надзвичайної гри каменів бранзулетки російської імператриці. Але відвідувач, мабуть, поспішав і був діловою людиною. Він почав просто:

- Мене цікавить імітація добрих камінчиків з південно - африканських копалень . . .

Старий зиркнув очима і потер сухі, чорні руки.

- Розумію. Сирові, невідшліфовані алмази. В останній час на них поширився попит.

- Це мені нецікаве. Але зважте - вони мусять бути лише чистої води і різати скло. Ви розумієте, що визначає ідеальна імітація? . . .

- Будте певні за мої камінчики. Це мій фах. На весь Париж, лише я знаю спосіб виготовлення штучних дорожцінностей. Картье хлопчисько в порівнянні до мене . . . Ось бачите взірець. Не всякий, навіть добрий фахівець, відрізняє ці діаманти від справжніх - промовив Гобсек.

- Добре, - відповів відвідувач, підкидаючи на долоні камінчика, - мені потрібно сотня таких діамантів вагою по двадцять - тридцять каратів, тисяча - дві - менших.

- Що це за нова авантюра? - Очі незнайомого якосьто виблиснули і рубець на скроні ще почервонішав.

- Це вас не обходить . . . Я не торкаюся ваших справ, месьє Рішар, - і в цьому ваше щастя! . . . - різко відповів він.

- По руках. За тиждень ви отримаєте ваше замовлення.

- Гарзд. Я прибуду точно. І з'ятяте - я не люблю догих язиків . . .

Таємничий відвідувач, залишивши логовисько старого шахрая, деякий час йшов пішки, потім, озирнувшись на всі боки, підійшов до таксі і коротко наказав шоферові:

- Авенью Жан - Жорес, кафе «Сен - Мало» . . .

Але шофер таксі був надто здивований, коли, зупинивши свою маленьку машину біля кафе «Сен - Мало», помітив, що платити за переїзд немає кому . . . Він не помітив того, що пасажир, скориставшись з затримки у великому скупченні авт на Рю Лафайет, тихенько покинув його екіпаж і відразу ж, затримавши інше вільне таксі, вскочив до нього і назвав шоферові інше відоме кафе, де звичайно збиралися репортери жовтої преси.

Упевненими кроками людина з рубцем піднялася мармуровими сходами і зайшла до великої залі.

Це кафе було своєрідною газетною кухнею, де продавалися і купувалися за шклянкою кави чи аперітівки всякі сенсації і сумнівні новини.

Паризькі репортери були дуже спритні. Вони налітали немов шапки на якусь новину і рвали її немов хробака на частини. Вирвавши дзьобом шматочок хробака, вони не цікавились дальшим, а швидко мчали до своєї редакції і там до цієї куцої частини доточували на свій смак хвіст і голову, і з того повставав кількаголовий фантастичний дракон сенсації. У такому вигляді він потрапляв до якогось жовтого листка, а подекуди і до більш поважної преси . . . Про нього тисячоголове і тисячоголосе військо газетярів вигукувало на всіх вулицях і перехрестях.

- «Матен»! «Епок»! «Тан»! . . . процес вбивці вдови мільонера Віта! Сензаційне повідомлення. - Незабаром настає катастрофа Земної кулі . . . «Парі Суар» - Банкруцтво Флоріяна Герте! Мільонер - Вбивця . . . «Фігаро»! . . . Великосвітський скандал у «Комедії Франсез»!

Вугруватий і молодий, ще зовсім жовторотий, репортер, примруживши свої і без того вузькі очі, озирав залю, придивляючись, де б відшукати собі черв'яка пожирніше.

Він пізнав свого давнього замовця з червоним рубцем на скронях, підбіг до нього і пошепки промовив:

- Є найновіший крам. Чудова і екстраординарна новина! . . . Монопольно і довірочно.

- Що таке? . . .

... Не всякий, навіть добрий фахівець, відрізнити ці діаманти
від справжніх ...

- Подробиці з життя родини Сіямського короля.
- Це мене не цікавить . . . - відказала людина з рубцем.
- Ще є про вплив місячного саява на виробництво кавчука в Бразилії.

- Що маєте ще?

- Новини про заворушення в Македонії.

- Останнє мене цікавить, але я тепер не маю часу. Скажіть краще, чи не знаєте репортера - фахівця по діамантових копальнях.

- Ах - діамантові копальні! Це ж мій фах, - радісно вигукнув молоденький прищавий жевжик.

- Невже? - глузливо зморщився власник червоного рубця. - Чи не маєте когось більш компетентного в цих справах?

- Корбе! Мій приятель Жак Корбе - славнозвісний шукач діамантів. Він здається справді був десь в Південній Африці . . . Він напевно . . . - залопотав захлинаючись молодець. Але співрозмовник перервав його.

- Досить . . . Мені такого й треба . . . Не будемо гаяти часу. Я замовляю вам обід і заплачу двадцять франків, коли ви потурбуєтеся, щоб ще сьогодні я зустрівся тут з вашим фахівцем по діамантах. Ваша допомога мені теж буде потрібна.

Вугрястий жевжик покvapливо вибрав по картці меню з кільканадцяти страв і напоїв. Власник червоного рубця розрахувався з гарсоном й вийшов . . .

Він поспішав. За кілька хвилин його таксівка зупинилася біля крамниці «Все для подорожуючої людини», в якій він купив собі дві шкіряних, найвищої якості, валізи, - одну велику, чорної шкіри, другу меншу - яснобрунатну.

Годиною пізніше, він винайняв невеличке, всього з двох кімнат приміщення до бюро, на спокійній, але досить імпортантній вулиці в районі між Італійською площею і бульваром Сен - Мішель. Сплативши готівкою за місяць наперед, ця людина замкнула бюро і поїхала далі. В крамниці канцелярйного устаткування вона сказала:

- П'ятсот блянків для особової картотеки, пляшку синього атраменту, тисячу аркушів паперу і стільки ж конвертів. Так, так . . . прошу це все доручити на адресу мого бюро.

Проробивши все це, людина з рубцем вдоволено промовила до себе:

- Здається вся підготовча робота виконана за один день
. . . Чудово.

Того ж вечора, сидячи в залі кафе і, відпиваючи старовинне Бургундське з кришталевого бокалу, він, лагідно і доброзичливо посміхаючись на всі боки, говорив до репортерів, які буквально зазирали йому в рот:

- Мене звуть «Щасливчиком». І це можливо правда. Але перед тим, як набути цієї назви, я об'їздив весь світ, але ніде не знаходив свого щастя. Врешті я потрапив до Південної Африки на копальні діамантів. Знайшовши одного коштовного камінчика . . .

- О! . . . - одним спільним подихом зітхнули репортери.

- Я незабаром купив одну невеличку ділянку, розробив її власними руками і шукав діамантів. І я їх знайшов. Південна Африка - це джерело щастя. І я маю його ключі . . . Бо я посадаю таке місце, якого ще ніхто не знає . . .

. . . Незабаром я продав сорок тисяч каратів камінчиків чистої води і купив великий шматок землі під копальні. Там є діаманти. Я привіз діаманти! Що? . . . Скільки каратів? . . . Скільки кілограмів, ви хочете запитати, мій юначе! . . . Тепер я маю валізу напаковану цим крамом . . . Незабаром я вам його покажу . . .

- А, . . . месє! . . . Що ви гадаєте робити далі? . . .

- Поширювати свої володіння. . . Я до цього часу працював по - перше інкогніто, а по - друге, як одинак . . . Я ще не мав громадянства Південно - Африканської Унії . . . Тепер я його маю. . . Надалі я ставитиму підприємство на широку ногу. Світові ринки діамантів захоплю я! . . . В цьому можете мені повірити. Я диктуватиму ціни на бразильські, австралійські, кемберлейські і всі інші діаманти. Коли я того хотітиму - я знеціню діаманти і вони не будуть дорожчі від звичайнісінького шкла . . . Але, певна річ, я не зроблю цього . . . Моя думка обертається на тому, щоб це джерело зиску для багатих використати для бідних також. Для тих, хто нічого не має . . . Світ влаштований несправедливо: я хочу це становище трохи виправити. Звичайно багатим власникам копалень це не сподобається, але мені то байдуже . . .

Два гарсони носили страви і вино. Сам господар прийшов привітати багатого гостя. Репортери роззявивши роти слухали новітнього альтруїста і соціолога. А він, закуривши товсту, чудову «Гавану», вів далі, уважно, але непомітно

придивляючись до вражіння, яке робила його промова на присутніх.

- Я збудував сто окремих двомешканевих котеджів для робітників . . . Ці будинки устатковано електрикою, газом, водою і, саме головне що цінне у Південній країні, - рефріжераторами і чудовою вентиляцією. Я хочу, щоб робітники перестали бути найманою робочою силою, а стали своєрідними акціонерами і крім заробітної платні користувалися б частиною прибутків компанії . . . Вони матимуть у мене найкращі умови в світі . . . Соціально несправедливість зникне на моїх копальнях . . .

- То . . . чи не знайшлося б і нам праці на ваших копальнях? . . . Чи не гадаєте ви організувати там газету?

- Поки що ні . . . Бачите . . . Я волів би улаштувати на працю в першу чергу своїх численних земляків: емігрантів, що перебувають у великій нужді, а потім вже підемо далі.

- Так. Зрозуміло. Який великодушний вчинок! . . . - мало не прослезився Корбе . . . - Це чудово! Чудово! Але дозвольте сподіватися, що наші турботи ви теж не залишите без винагороди.

- Зрозуміла річ!

- Робітників яких саме фахів ви шукаєте?

- Я, власне, не потребую фахових робітників. Я шукаю лише чесних і здібних людей, які б могли працювати на механізованих копальнях. Фах - не відіграє жодної ролі. Все робитимуть машини. Люди будуть лише наглядачами.

- Тисячі людей згодяться на таку чудову пропозицію. Житло з прохолодою . . . Участь в прибутках . . . О, це надто привабливо - промовив жовторотий репортер, подавившись великим шматком страсбурзького паштету.

- Так . . . Я незабаром відкриваю бюро по вербуванню робітників до діамантових копалень. А ви . . . - покрутив він пальцем, прикрашеним перстнем з великим діамантом, - всі повинні допомогти мені в цьому. Ви мусите передати людям мої думки і великі пляни та розвіяти їхню підозрілість і недовір'я, які в моїй справі дуже заважатимуть. Ви отримуєте монополію на всі новини, що стосуються перебігу справи з копальнями . . . Світлини будинків, діамантів і весь інший матеріал, що стосується до діамантів. Згода?

- Б'єн!

- Згода, Бон! . . .

- Ми ваші співпрацівники до самої смерті! - кричали

спритні репортери, що охмеліли від значної кількості випитого доброго вина.

- На сьогодні досить . . . Коли я подам команду - ви піднесете Парижу справжню сензацію.

- До побачення!

Величний кивок голови і людина з червоним рубцем, одягнена у бездоганний смокінг, випроваджувана поклонами слухачів і гарсонів, вийшла з кафе.

- Бон, Бон! - сказала вона до себе, всідаючи до авта.

- Перепрошую, месє! - обернувся шофер.

- Нічого, нічого! Все гаразд . . . Бон, мон шер! Відвезіть мене до якогось дуже веселого місця . . .

ЗУСТРІЧ БОЙОВИХ ДРУЗІВ.

Старіший і сивий чоловік обійняв молодшого і розчулено промовив:

- Гай, гай! Час біжить немов швидка річка. Давненько було - але пам'ятаю - гарячий ти в бою. Аби всі такі були - не втратили б ми батьківщини . . . Чекали, сподівалися, горіли, билися, - і що ж . . . ось уже двадцять років минає, як ми на еміграції.

- Чи доведеться ще шаблею попрацювати?

- Не втрачайте надії, батьку! На все воля Божа. Адже ж не так воно все швидко робиться, як хотілося б! Історія! . . . Вона собі потроху . . . не поспішає . . . Це нас нетерплячка бере, а вона своє знає. Але і мені останнім часом терпець вривається. Жити вже не довго . . . Боюся, що не дочекаю . . .

- Мудро говориш, Іване! Ну, а що ти поробляв, де бував, які землі топтав?

- Весь час тримав зв'язок з військовиками нашими. А оце до Парижу завітав і несподівано така мені радість, що довелося вас зустріти! Пам'ятаєте, як ми билися під Жмеринкою і Проскурівом? Жаркувато було, а згадувати приємно . . .

- А тож! Не те, що тепер . . . Сидиш і нудишся; каву сам собі вариш! . . . А коня? . . . Егов! . . . Коня вже кілька років і не бачив . . .

- Де ви мешкали весь час?

- Спочатку в Румунії, потім в Польщі, а потім до цієї . . . Франції, щоб вона тобі сказала, переїхав. Думав - цивілізована країна, а тут чи не найважче . . . Хабарники! Кожен так тобі до рота і заглядає. Нема ніде нам життя . . . Тепер старий вже . . . дочка, он бачиш, працювати мусить.

- Так . . . життя під чужим небом важке - немов у мачухи . . . І коли це все скінчиться? Коли б настала можливість повернутися додому - пішки пішов би, цілував би рідну землю тих степів наддніпрянських, де батько - мати. Чи живі - здорові? - нічого не знаю за них, бо немов залізним муром відгорожені вони від цілого світу.

- Не писав нічого до батьків? - запитав старий Стебун.

- Люблю батьків і тому не наважуюся зіпсувати їм життя. І адресу не забув - невже можна забути місце, де народився, - таке невелике село над Дніпром, де в осінні затуманені ранки голосно гечуть гуси і стигнуть на піскових баштанах над Дніпром - такі солодкі кавуни з крупинками цукру, - немов застарілий мед. Ніде немає таких кавунів. У Тунісі вони солодкі, але ликувати, у Греції відгонять болотом, на півдні Франції - водянисті, у Болгарії теж не такі, як наші. Ех, кавуни! . . .

- Так . . . Не погано було б . . . кавунця нашого, га? . . . - мрійливо промовив полковник.

Але замість кавунця, до кімнати, навіть не постукавши, вкотилася товста, і жовта як диня, дебела жінка з чорними вусами і верескливим голосом. Вона щось швидко залопотала гасконьською говіркою, так що її і зрозуміти важко було. Але що визначав аркушик, який вона поклала на стіл перед полковником, - зрозуміти було не важко . . .

- Прошу сплатити ваш борг за квартиру! . . .

- Так . . . Добре . . . Я завтра сплачу, - зніяковіло ховаючи очі, промовив полковник.

- Котрий вже раз! Але сьогодні ви остаточно маєте сплатити ці двісті франків, або забиратися куди знаєте . . .

Полковникове чоло вкрили глибокі зморшки . . .

Іван Дорош не був багатим, але в ту хвилину він не думав про те, що за якийсь місяць йому доведеться мати таку саме сцену зі своєю господинею. Він витяг свого гаманця і простягнув полковникові.

- Прошу, розрахуйтеся . . .

Старий відкрив було рота, щоб заперечувати, але Дорош розрахувався сам.

Господиня, отримавши свої гроші, відразу ж змінила вираз свого обличчя і защебетала щось на тему про симпатичність і високу шляхетність емігрантів, яких вона завжди більше любила, як своїх рідних французів.

Коли вона забралася, старий довго мовчав, розглажуючи свої сиві вуса . . .

- Ну от . . . Зятя б мені такого Бог послав на старість . . . Тоді б не турбувався я за доньку, - нарешті промовив немов сам до себе полковник. - Не приведи Боже - не хочу зятя чужинця! . . . Ой, як не хочу . . .

І ті слова запали глибоко в Іванове серце . . . Немов розтопили якусь кригу на душі, наповнили всю його істоту якоюсь невимовною радістю . . . Може ж його доля . . . Свій гурт, своя родина, хоч і на чужині, але як це було б добре! . . .

Довго засидівся Іван Дорош у полковника.

Старий частував гостя кавою, що разом варили на газовій пічці. На прощання господар щиро запрошував свого гостя не цуратися старого й відвідувати його частіше . . .

ДІЯМАНТОВА ЛИХОМАНКА.

В останні дні, де б не був Іван Дорош, скрізь він чув настирливі розмови про південно - африканські діаманти.

Чи то в перукарні, чи в підземці, чи на вулиці або кафе, скрізь одне й теж.

- Ви розумієте! Він збагатів за один рік . . .

- Чи це правда?

- Я розмовляв з людиною, яка бачила ту людину, що розмовляла з самим власником діамантів . . . Їх привезено до Парижу цілу валізу . . .

- Діаманти . . . Діамантів . . . Діамантами . . . Діамантам! . . . - на всі лади відмінювалося це слово. Його шепотіли, вигукували, про нього сперечалися.

Париж, особливо злидений, емігрантський Париж, збожеволів від тих діамантових розмов.

Якось Іван Дорош сидів у кафе і мимоволі прислухався до розмови двох людей, в якій, як і в усіх розмовах останніх днів, фігурували діаманти.

- Врешті я довідався докладно за ці копальні, пане ротмістре . . .

- Я знаю, що ви завжди перший здобуваєте сенсаційні новини . . .

- Я бачив на власні очі ту валізу . . . Там близько ста камінчиків чистої води і ще дрібноти - сила! Та валізка коштує кільканадцять мільйонів.

- Це справжня казка! . . .

- Так. Я мріяв про таке багатство . І я здобуду його, - рішуче промовив колишній офіцер. - Вісімнадцять років я на еміграції і всі ці вісімнадцять років я намагався збагатити. Я шукав багату вдовицю. Я шукав золото і скарби. Ризикуючи головою двічі пробирався до совецької Росії - знаєте, що то за штука ? Знаєте, яка то небезпечна річ? . . . Але все дарма, я не став багатим.

- І тепер, я відчуваю, що ви бажаєте спробувати щастя в Південній Африці . . .

- Так. Коли хочете, могу прийняти вас до компанії з майбутнім багатомільйоновим капіталом, але сьогодні . . . сьогодні ви мене почастиєте, бо в мене ані сантіма . . .

До кав'ярні завітав хлопчик - газетяр і зухвало почав вигукувати:

- Останні новини . . . Інтерв'ю з власником діамантових копалень . . . Перспективи виїзду на вигідну працю до Південної Африки . . . Відолаха, що став мільйонером . . . Цілий транспорт діамантів незабаром прибуде до Франції . . .

Біля кожного столика купували газету і поквапливо перегортали сторінки, вишукуючи серед іншого газетного сміття - діамантові зерна.

Іван Дорош купив і собі свіжий аркуш, який пахнув ще так принадно друкарською фарбою і мільйонами.

Не можна сказати того, що діаманти абсолютно не цікавили Івана Дороша . . . Але він мав тверезий розум і не любив безпідставних фантазій у справах.

Інша річ, коли йшлося про Надію! . . . Тут він мріяв і фантазував, як хлопчик, що вперше закохався. Минуло вже кілька тижнів від їхньої першої зустрічі, і він став помічати, що чомусь всю перспективу свого дальшого життя він розглядав лише в зв'язку з цією дівчиною . . . Критися перед собою не було чого: він кохав Надію . . . Він помічав також, що і вона не байдужа до нього, і безмежно радів з того, але разом з тим і лякався цих ознак прихильності дівчини. 40 років не 18, коли можна просто собі любитися і не думати ні про що на світі. Він розумів ту велику відповідальність,

яку накладало на нього його почуття, яке зустріло відгук в дівочому серці.

От тепер ці діаманти! Ну що ж - може час вже вирішувати, наважитися... А ці діаманти - може насправді в них лежить його і Надії доля і щастя.

Відклавши газету, він розрахувався і поїхав до Стебунів. Надія була вільна нині, і ці її вільні дні вони любили проводити в Булонському лісі.

За якусь годину вони вже сиділи під розкішними деревами, вкритими свіжою зеленню, що оточували ніби сторожею озеро Supérieur, яке ліниво лежало в їх затінку.

- Як гарно тут, Іване Петровичу! - промовила Надія, показуючи навкруги.

- Так, чудово, але . . . це все штучна краса . . . і чужа, Надіє . . . Бачите, все тут підстрижене, заметене, сюди не йди, там не стань . . . Важко до цього звикати тому, хто не тут народився. У нас, на батьківщині, не так може все причепурено, але скільки простору, повітря, груди начебто глибше дихають. Вийди в степ - не оглянеш, піди до лісу - заблукаєш. Все не так як тут у нас на Україні . . . Та ви й не знаєте її . . .

- Мені розповідали тато, і я собі уявляю . . .

- Там . . . В зеленій діброві воркують голуби . . . Стоїть ліс - високі струнки дуби або сосни. . . Деся на Чернігівщині або Поділлі є хата . . . селянська біленька хата, навколо жовтогарячі, немов вогонь, рожі, півонії, а далі - вишневий сад. Соняшники і маки . . . Чи доведеться побачити рідний край?

☛ Дасть Бог, побачимо . . .

- Коли б . . .

- Чому де б не був українець, він сумує . . . Смуток огортає всю його душу, все його ество?

- Так . . . бо ніде в світі немає такої милої сонячної землі, як наша батьківщина . . .

Дорош схилив голову і довго сидів мовчки. Знов все життя його сіре і нужденне проходило в його пам'яті. Чужина, а він завжди один, нема до кого слова мовити, привітного слова немає від кого почути.

- Не так ми своє життя будуюмо . . . Не так! - думалося Дорошеві. - Коли вже покарав нас Господь, позбавивши рідної землі, розкидавши по всьому світові, то мусимо один до одного гуртуватися, один за одного стояти, разом всі - муси-

мо свій новий шлях в житті пробивати . . . А ми замість того горло один одному гриземо . . .

Перед лавою, де вони сиділи, весело сміючись і пустуючи, пробігли діти . . . Дитячий сміх голосно залунав під вітами густих дерев і луною віддався десь біля протилежного озера.

Гостре, пекуче, як біль, почуття самотності огорнуло Дороша:

- Надіє! Мені здається, що ми стоїмо на великому життєвому роздоріжжі . . . Збудувати власне життя і власне щастя на чужині важко! . . . Ох, як важко! . . . Але якби ми йшли у життя разом, може було б не так сумно? . . . - промовив він, дивлячися у вічі Надії. Вони карі й глибокі, немов криниці, теж дивилися просто в обличчя Іванові . . . Вона розуміла, про що він буде розмовляти далі, і в очах цієї дівчини, літня і стомлена людина відчула тиху згоду і велику хоробрість жити і боротися.

- Надійко! Дай мені руку, разом будемо ділити горе й шукати щастя. Просте щастя . . .

Вона опустила очі . . . і мовчки поклала свою маленьку руку на сильну і тверду руку Дороша, яка затремтіла від цього . . .

- Я кохаю тебе, Надіє . . . Кохаю, немов юнак . . . Може роблю я велику дурість, може не маю права тобі говорити це і пропонувати ділити зі мною мою лиху долю . . . Я вже стара людина . . . Я бідна людина, а ти молода і можеш зустріти когось до пари . . .

- Не кажи нічого! . . . - перервала його Надія. - Я щаслива і іншого щастя мені не треба . . .

* * *

Коли Іван Дорош прийшов до Стебунів у свої звичайні недільні відвідини, старий полковник зустрів його ласково. Але Дорош побачив відразу, що старий чимось схвилюваний.

- Чи чув? - з місця почав він. - Весь емігрантський Париж говорить про ці діаманти . . . І буває щастя людині!

- Чув, батьку, - вирвалося це зовсім нове слово у Дороша, - Так, чув, пане полковнику, - поправився він, - але досі не йму віри.

- Невже не читав газет?

- Читати то я читав, навіть з собою маю одну, - відповів Дорош, розгортаючи вечірню газету.

- Надіє! Мені здається, що ми стоїмо на великому життєвому роздоріжжі . . .

Він прочитав вголос велику розповідь: «Людина, що знайшла щастя», де у самих рожевих фарбах подався репортаж про пригоди короля діамантів.

- Так. Коли це все правда - це цікаво. Але щастя дається вловитися не кожному. О, ні! На тисячу людей може один має щастя, - роздумливо висловив Дорош свої думки.

- Ти немов Фома невірний! Не хочеш вірити в свій талан. Він сам не прийде до тебе, немов ягня . . . Його треба уміти взяти, - промовив полковник.

- Ви маєте рацію . . . Людина, що шукає чогось, має більше шансів знайти, ніж та, що не шукає.

- Щоб я був молодший, сам полинув би десь у великий світ. Ще і там пошукати того щастя.

- Батьку! Ви поважно дивитеся на цю справу?

- Чому б ні . . . Я зневірився у французах. Легкодушний і неповажний характер . . . Не завжди дотримують слова . . . Бувало у нас на Україні, скаже дядько слово, то було слово, не треба було писати ніяких паперів . . . їй - бо' . . . поїхав би! Працював би на тих клятх копальнях, чого до біса в цьому Парижі сидіти? . . . Що я гречкосій якийсь - посміхнувся полковник. - Але роки не ті.

- Чи благословили б мене з Надією шукати щастя? . . . Щоб вона була за дружину і друга? . . .

Старий не здивувався, ніби чекав такого питання і воно було само собою зрозуміле.

- А вона що? Питав її? . . .

- Питав . . . Соромиться, але каже - як батько . . .

- Ну, що ж, сину . . . Може на те Божа воля . . . Кращого зятя я й не хочу. Щоб ви були щасливі, - промовив старий, обіймаючи Дороша . . .

- Дякую, батьку! . . .

- Ідте з Богом. Може влаштується, дітки підуть - не забувайте старого . . . На старість внуків бавити буду . . . Важко на чужині, але хочеться внуків дочекатися, навчити їх, щоб Україну любили . . .

ЧОРНА ВАЛІЗА.

- Ви можете йти, мадемуазель Ніколь.

- Але ще немає і другої години, патроне . . .

- Це нічого . . . Я пам'ятаю, що ви хотіли піти до оперетки з вашим Жаном, чи як там його . . .

- О, дякую, патроне! . . . Алеж ще не закінчено розкладку карток і я мушу ще написати кілька листів . . .

- Пусте! Ідіть собі. Я хочу зробити вам цю малу приємність.

Мадемуазель Ніколь, трохи здивовано подивилася на патрона, в якого вона раніше не помічала особливої схильності робити приємности, ще раз сказала «дякую», підмазала вуста червоним олівцем і зникла, наче її вітром видуло.

Шеф бюро залишився на самоті. Оповитий клубами густого тютюнового диму від дорогої «Гавани», чоловік з червоним рубцем (бо це саме він і був шефом бюро), заходився переглядати картки з адресами.

Швидко перебігаючи поглядом прізвища і адреси, він розкладав їх на дві купки - ліворуч і праворуч. На його обличчі, яскраво освітленому проміннями сонця, з'явилася мефістотельська посмішка. Здавалося, що сам сатана сортує справи праведних і грішних людей.

Після кожних двох - трьох десятків карток він протягав руку до карафки з золотистим кон'яком «Мартель», з насолодою відпивав ковток.

- Ага! Макаренко! Це чудово. Хе - хе - хе! Звичайний хробачок не до смаку грубій аристократичній рибі . . . Черв'яків ви не брали . . . Але ви, пане, вловивлися на діамантову принаду . . . Аджеж вона така блискуча, як бляшка, що причеплюють до гачка . . . Ну що ж, побачимо!? - багатозначно промовив шеф бюро, розмовляючи, немов перед ним була не картка, надрукована на гарному брестольському папері, а жива істота - сам Макаренко . . . - Так, так . . . Ну добре! . . . - і Макаренкова картка відкладена праворуч. - А це . . . Біжу . . . звичайний французик . . . що жонатий на росіянці . . . Ну що ж, месє . . . ви нам не підходите. У нас замало місця. На всіх вас діамантів не напасешся. Пошукайте їх у своїй панни Маріанни . . .*) - Хе - хе! . . . - і картка бідолахи француза потрапляє до купки ліворуч . . .

- Барон Шведе! . . . - прикладаєте коротенького життєписа! . . . Ви, бароне, були камерюнкером, потім командували дивізією, потім еміграція . . . капельдинер, шофер, льокай . . . Так, це чудово: барон - льокай . . . Барон - без-

*) Францію символічно зображують у вигляді дівчини. Дівчину цю звуть - Маріанка.

(Прим. ред.)

робітний! Це чудово . . . Тепер вам хотілося - б здобути давно втрачені діаманти. Хе - хе - хе . . . - і картка вже лежить праворуч.

Ще кілька ковтків «Мартелю» і купа карток, відкладених ліворуч, яскраво спалахує в каміні.

Потім шеф швидко спакував картки, відкладені праворуч, і написав згори: «Розіслати оповіщення, щоб адресати прибули до Марселю 22 травня 193 . . . року».

Виконавши свою працю, він вихилив мало не півпляшки «Мартеля» й голосно зареготав.

- Ха - ха - ха! . . . Ха - ха - ха! . . . Режисер закінчує підготовку величезної постанови - драми . . . Але цю драму буду бачити лише я сам. А приємність буде для багатьох! . . . Ха - ха - ха! . . . - Він глянув у вікно й додав:

- Жоден парижанин не може дозволити собі на таку розкіш: купити квитка на таку небувалу, розкішну виставу . . .

Веселий настрій людини з червоним рубцем перервав різкий звук електричного дзвоника. Хтось хотів увійти до бюро. Шеф зморщився, окинув швидким поглядом стіл, шось заховав під папери і вийшов до коритаря. За хвилину він повернувся з людиною середнього віку, вдягненого небагато, але чисто і навіть елегантно.

- Я читав оголошення про набір робітників до діамантових копалень, - сказав відвідувач, кинувши поглядом навкруги. Але я хотів би поговорити з господарем фірми чи його представником.

- Чим можу служити? Я якраз є той, кого ви шукаєте і маю трохи вільного часу. Ви бувший військовий?

- Так, офіцер української армії. Мое прізвище Дорош. Иван Дорош. Я маю цими днями оженитися і потім гадав би разом з дружиною виїхати до Африки . . . Я цікавлюся більш докладно узнати умови. Чи ви буди там особисто?

- Так, я там жив . . . Чудове підсоння . . . Електрика і прохолода в будинках . . . Ви з родиною дістанете прекрасне мешкання . . . Ваша дружина почуватиме себе там кращою господинею, ніж у Парижі. Ви стаєте учасником підприємства . . . - швидко заговорив шеф, відчуючи себе якось то незвичайно непевно під пильним поглядом Дороша. Він швидко підвівся з місця і підійшов до невеличкого столика у кутку кімнати.

- Хто має щастя . . . - багатозначно промовив він, розкри-

ваючи велику чорну валізу, на якій було наліплено великого жовто - червоного ярлика з написом «Отель Альпагар». Всередині чорної валізи лежали якісь папери і невеличка жовта шкіряна валіза . . .

- Ходіть сюди! - покликав він Дороша, і, коли той підійшов, він не поспішаючи, але значущо, як чародій, що відкриває таємну скриньку, відчинив жовту валізу і там заблищали десятки блискучих камінчиків . . .

Він низенько схилювався над нею і почав пересипати камінці між пальцями. Дорош помітив, як великий червоний рубець на його скроні потроху почав червоніти ще більше.

- Де це ви дістали цю відзнаку? - запитав Дорош, дивлячись на не мільйонові цінності, а на голову діамантового короля.

Той смикнувся, наче його вдарено: що за дивак, перед його носом таке багатство, а він більше цікавиться рубцем . . .

- Це так . . . була пригода . . . Але подивіться на цю розкіш . . . Це ще не шліфовані діаманти . . . Ви уявляєте, як вони заграють, коли їх відшліфують?

- Коли це справжні діаманти, це коштовна річ . . . Ви не боїтеся тримати такі цінності без відповідної охорони?

Дорош чомусь відразу ж відчув до цієї людини певну антипатію, походження якої він не міг би дослідити, але і сам шеф і все в бюро йому не подобалося.

- Це випадково вони тут . . . - відказав той. - Я взяв їх з сейфів «Національ - банку», щоб показати одному покупцеві. Вам я вірю, як бувшому офіцерові і показую зовсім довірно . . .

Дорош кинув байдужий погляд на діаманти і, помітивши це, шеф відразу ж витяг годинника, нагадуючи тим, що він поспішає.

- Коли ви бажаєте, я можу додати вас ще до цього транспорту. Ось бачите, папери вже готові.

- Тоді попросу вас, - немов ще трохи вагаючись промовив відвідувач.

- Ваше прізвище? - перепитав шеф, дістаючи чисту картку і беручи перо.

- Дорош. Іван Дорош . . . Народження 1896 року . . . Дружина Надія . . .

- Так . . .

І картка Івана Дороша останньою потрапила до пакунку . . .

ДРАМА НА МОРІ.

Надія, зіпершися на поруччя, дивиться на пінистий слід і мріє. Іноді в житті людини бувають хвилини, коли думки і мрії приходять немов крізь широко відчинені двері. Такі хвилини переживала і Надія Дорош. Перед нею розлігся величний океан. Старий корабель «Есперанса» загубився серед цієї маси солоної води, але потроху стукає своїми машинами і просувається наперед до своєї мети, до Африки, копалень, діамантів.

Все залишилося там, далеко позаду, за сліпучим морем: і батьківщина, якої вона не знає, і чужа земля, де зросла вона. Там батько і могила матері. І Надія тепер у подвійній тузі за батьком і могилою матері, з таким невеличким горбком землі з дерев'яним хрестом на Сен - Жерменському кладовищі.

- Чи побачу колись ще батька і могилу матері? - шепоче вона, немов питаючися у моря. - А кав'ярня? Мабуть відвідувачі маленької кав'ярні питатимуть за Надію.

А Надії - нема! Вона пливе безкраїм океаном назустріч своєму новому житті, назустріч своєму щастю. І разом з нею на «Есперансі» плывуть ще півтисячі таких само шукачів щастя, що зневірилися в Європі.

Поряд стоїть сильний мужчина, з яким не страшно їхати Надії хоч на край світа. Вона іноді позирає на його смугляве обличчя, що завжди лагідно всміхається . . .

Згадала Надія, як цуралася й боялася легкодухих і легковажних французів, що роями залицялися до неї . . . Ніколи не могла навіть уявити себе в ролі дружини одного із них . . . Та і взагалі чужинця! А от тепер вона вже заміжня жінка. Вона знайшла своє щастя! Якого ще щастя бракує їй? . . .

Хвилі підіймають ніс корабля, потім він впирає донизу, розхитуючи її немов на величезній гойдалці.

Надії й страшно й разом з тим весело. Вона підставляє обличчя під теплий вітрець і жмуриться від променистого сонця. Жінці здається, що вона вперше вийшла на широке й барвисте роздоріжжя самого життя. Вона горнеться до чоловіка.

- Не страшно тобі, Надіє?

- А чого б мені з тобою було страшно?

В елегантному білому парижському вбранні вона стоїть молода і свіжа, немов тільки що скупалася у морі . . .

З під капелюшка жартівливий вітер висмикує кільце волосся. В блискучих карих очах Іван Дорош читає чисто все, що робиться в її серці . . . А там . . . Там кохання до нього . . .

На рожевих щоках дружини такі принадні ямки. Й він, може вже надто по - батьківському, цілує спочатку в лоба, а потім вже в червоні, немов корал, уста.

- Солодкі твої вустонька, Надіє! Ото ж не даремно тягло мене до Парижу.

- Іване! Невже ти справді щось відчував, коли вперше їхав до Парижу?

- Так, Надіє! Немов сама доля смикнула мене за рукава і скерувала до того Вавилону, - відповідає він, не зводячи погляду з погруддя молоді дружини, що піднімається на тлі моря й білих таючих хмар.

Море лежить, вигріваючися на сонці, блищить і мерехкотить, немов луска величезної фантастичної риби, і ніби ліниво і знехотя колише на горбах своїх хвиль «Есперансу».

* * *

Вже кілька днів пливуть вони до Південної Африки. Щасливі дні і ночі переживають вони вдвох. Вдень розмовляють і мріють, вночі бачуть себе в радісно - фантастичних снах, які є продовженням їх думок і мрій. Надія бачить себе господинею в невеличкому охайному будиночку десь на березі щасливої річки Трансвааль. Вона щось поряється . . . Приходить Іван. Він розкриває долоню й показує Надії блискучі діаманти . . . Так, самі справжні діаманти, за які вони отримують великі гроші . . . Настає краще життя і щасливий батько - дідусь колише маленького онука . . .

Прекрасні сни, але і дійсність не гірша для двох закоханих людей, що пливуть у далеку невідому країну шукати своєї долі . . . Вже давно склянки пробили північ, а молоді, обійнявшись, все сидять на верхній палубі пароплава, у затінку човна, що висить на рострах. Над ними пливе місяць і мерехтить сине небо, засіяне променистими зорями.

- Там теж свої шляхи? - замріяно шепоче Надія.

- Так. Он ясне пасмо - це Чумацький шлях. А сузір'я вже зовсім інші. Не наші . . . І «Віз» вже кудись поїхав з небосхилу . . .

- Куди не глянь - все кудись рухається. Там у Парижі я часто замислювалася над будовою світу, але щоденне буденне життя і клопоти, той вічний паризький гамір немов заступали передімною таємницею світобудови . . . Але тут, мимоволі тягне до якоїсь, звичайно примітивної, але фільозофії . . . Все у світі таке чудове! . . .

- Я теж не люблю великих міст. Вони пригнічують, здавлюють мене. Я не знахожу в них спокою . . . Може це тому, що я народився в степу. Тому мені і хочеться тихого, спокійного життя. . . Але де не їдь - ніде не знайдеш кращої місцевості ніж на Україні. М'яке чудове підсоння й ласкаве сонечко, родюча земля й привітливі люди, що кохаються у піснях . . . А наші садки - коли квітують вишні - чи може щось зрівнятися з цією красою.

- Може ми ще колись, дасть Бог, повернемося туди.

- Може . . . - відповів зітхнувши Дором і замовк.

Все на «Есперансі» давно вже спало і мріяло уві сні про діамантові поля Капської Землі і про щастя, що там його можливо відшукати серед піску, глини і звичайного каміння. На всьому кораблі не було, здавалося, жодної живої істоти, крім них двох.

- Час вже спати, любий. Ходімо, - каже Надія.

- Так, час спати, скоро вже друга година . . . Іди, Надійко, а я тим часом ще посиджу та викурю люльку, щоб не напукати диму в каюті . . .

- То не засиджуйся. Приходь скоріше.

Поцілувавши ніжно дружину, Дором розпалив люльку, відкинувся на лавці і поринув думками у невідому будучину. Він сидів, не рухаючись і зовсім тихо, коли раптом почув якісь згуки, що доносилися з корми «Есперанси».

- Хто це ще не спить, крім нас? Може також якісь молоді . . . - подумав Дором і підвівшись зазирнув через поруччя. Дві тіні сновигали в ясному місячному сяйві десь біля моторового катеру, що його було приладовано на кормі.

- Що вони там вовтузяться серед ночі? Ото ще професія - це моряцьке діло; ані вдень, ані вночі не знають спокою - і, засунувши руки в кишені, Дором спустився на ют, щоб перемовитись кількома словами з моряками.

Зачувши його кроки, тіні притихли і заховалися за катер якого було вже напівспущено. Але зрозумівши, певно, що їх помічено, вони вийшли назустріч Доромові.

- Бог на поміч - привітався він, підходячи ближче. Але тільки кинувши погляд на одного із людей, Дорош мало не крикнув вголос . . . Ясний промінь місяця освітив обличчя людини, що стояла ближче до нього і в цьому проміні Дорош ясно побачив великий темний рубець, що перетинав скроню цієї людини . . . Чому вона тут? Адже вона мусить бути в Парижі! . . . На протязі якоїсь сотої частини секунди погляд Дорошів встиг також схопити і ту обставину, що катер було наладовано якимись пакунками. Але ще не встигнувши скласти в голові повну картину: що і до чого, він раптово зрозумів, що все це дуже підозріла історія. Дорош був людиною, що звикла і вміла швидко приймати рішення у відповідальні моменти . . . Він кинувся вперед і зі страшною силою стис плече людини з червоним рубцем на скроні.

- Що ви тут робите?

Але відповіддю йому був страшний удар чимсь важким по голові, який наніс другий чоловік, що встиг тим часом зайти ззаду . . . З шаленою швидкістю перед очима Дороша закрутилися: червоний рубець, щогла «Есперанси», «Чумацький Шлях», напівспущений моторовий катер - і все зникло . . . Як мертвий він впав на дошки палуби.

- Маєш, собако! - пхнула його ногою людина з рубцем. Мусимо поспішати, ми надто затрималися - продовжила вона, звертаючися вже до свого кумпаньона.

- Це падло треба в море скинути - почувалася відповідь.

- Залиш! І так до риб потрапить . . .

За якихось три хвилини моторовий катер відокремився від чорного силуету «Есперанси», що мирно продовжувала свій шлях, і, майнувши темною плямою на тлі місячної стежки, зник у східньому напрямку до африканського берега, який був порівнюючи недалекокий і вдень, з капітанського містка «Есперанси» видавався тонесенькою смужкою на виднокраї.

На пароплаві ніхто не почув і не побачив цієї короткої сцени. І ще тридцять хвилин по ній пасажирки «Есперанси» спокійно спали, марячи уві сні про щасливу долю, по яку вони пливли до Капської Землі, але на тридцять першій хвилині величезний стовп вогню й диму піднявся над пароплавом. Одночасно страшенної сили вибух прокотився над морем і, коли стихла луна, розламаний пополювині пароплав швидко поринав у морську безодню. За кілька секунд затонула корма. Ніс корабля ще дрижав, немов у смер-

тельних судорогах, але за хвилину і він швидко занурювався у хвилі.

Все, що залишалося на поверхні після цього страшного вибуху, швидко засмоктав у безодню величезний вир, що повстав на місці потопленого корабля . . .

* * *

Іван Дорош опритомнів, опинившись в воді. Кількома сильними інстинктивними рухами він випливав на поверхню і вдихнув свіже нічне повітря . . .

Поряд з ним падали численні уламки і він побачив лише клуби диму й пари і ніс корабля, що швидко щезав у розгойданих вибухом хвилях.

Голова нестерпно боліла і всі кістки були немов переламані, але Іван Дорош не згубив пам'яті і першим його немовитим криком було:

- Надіє! Надійко, обізвися! Надіє, де ти? . . .

Він швидко навимашки плавав по місці катастрофи, обводячи поглядом пусте море, на скільки можна було бачити. Очі його випромінювали невимовний відчай . . .

- Надіє!?

Його голос немов відбивався далекою луною, часом Дорошеві здавалося, що він оглух і не чує, як відповідає йому голос дружини.

Але мовчить Надія. Мовчить море . . . Лише плещуться хвилі, байдужі до людського нещастя.

В якому не був відчаї Дорош, як не боліло йому все тіло, але здорові тверезі думки були у голові. Він прекрасно розумів, що сталося . . . Він розумів також і те, що зацілів лише тому, що в момент вибуху знаходився зовні, лежачи неприотомним на палубі. Певно страшна повітряна хвиля вибуху просто викинула його, як трісочку, в море, за багато метрів від місця катастрофи . . . І розумів він, що жодна людська істота з тих, що були у внутрішніх приміщеннях, не могла врятуватися і всі вони лежать тепер десь в холодній водянній домовині . . .

Він потроху витрачає сили, але одчай і безнадія ще примушують його рухатися і він все ще плаває, згубивши вже всі орієнтири і інколи його вуста тихо вимовляють:

- Надіє . . . Надіє . . .

Скільки часу пройшло так, він не міг би сказати . . .

Врешті сили остаточно покидають його і Іван Дорош за-

... і він побачив лише клуби диму й пари і ніс корабля, що швидко щезав у розгойданих вибухом хвилях ...

нурюється в глибину теплого освітленого фосфоричним сяйвом моря. Перед його зором у зеленій товщі води ледве видно опускається людське тіло. Може це Надія?

Дорош занурюється глибше в темну безодню. Чим раз то дужче стискає його подих. Але ж конче потрібно! . . . Він намагається схопити темну тінь тіла й допливши до нього, хоче підняти на поверхню . . . Тіло тягне його донизу. Груди вже не витримують тиску повітря, що розпирає їх зсередини. Дорошеві здається, що він потрапляє у темні шата небуття.

Силует тонувшої людини почав розтавати, немов розчинявся у міцному сірчаному квасі.

Потім якась дивна риба - якийсь зляканий мешканець моря з довгим гострим вістрям, немов спис, вколола Дорошеве тіло, але він відчув лише слабкий біль. І може цей біль врятував його життя.

Кількома підсвідомими рухами він вплив на поверхню моря і відразу ж поруч себе побачив якийсь великий дерев'яний уламок. Так само підсвідомо він видряпався на нього, перевів подих і остаточно знесилений згубив свідомість . . .

НА ЧОРНОМУ КОНТИНЕНТІ.

На піщаному березі стояла боса людина в жалюгідних залишках одягу.

Вона довго якимось спорожнілим поглядом оглядала сірозелені хвилі океану, що з одноманітним шумом набігали на піщаний беріг. Але на порожній поверхні моря, наскільки сягав зір, ніщо не привертало уваги тієї людини. Вона стояла так годину, дві чи може більше; ніхто тут на безлюдному узбережжі не вимірює часу годинами. І вони пливли, пливли в безвість, а людина все стояла, похиливши голову і інколи по її обличчю пробігала якась болісна гримаса, яка могла свідчити, що хвилини страшного нещастя більше виснажують чоловіка, ніж довгі роки життя.

Врешті йому повернувся дар слова:

- Надіє . . . - прошепотів він. - Надіє! . . .

Ніхто не обізвався до нього і лише якісь дивовижні довгодзьобі птахи ніби звернули на нього увагу і щось курликнувши зникли в густих майже первісних прибережних хащах.

-Надіє!!! Надійко, де ти?!? Чи ти на цьому світі, чи ти ще живеш? . . . Чи може десь лежиш викинутою хвилями на беріг, чи може . . . може Господь прийняв до себе твою душу . . .

Потім поволі, хитаючися, він пішов і йшов довго вздовж узбережжя, розглядаючи кожну ямку чи відбитку на піску, розшукуючи чи не натрапить де на якийсь слід людини. Але він нічого не находив. На всьому узбережжі був лише жовтий пісок, гладенько залізаний хвилями, дрібненькі черепашки і іноді викинуті купи водоростів . . .

Врешті в далечині замаячило щось темне. На піску лежала людина . . . Без сумніву то була людина . . . Іван Дорош виразно розібрав характерні контури людського тіла . . . Голова, тулуб, рука . . . Дорошеві забило подих і він несамовито побіг до темного предмету. Підбігши ближче, він відчув виразний трупний сморід, що нісся від тіла . . . Що відчув в ці короткі хвилини Дорош - лише йому та Богові відомо . . .

Але то був лише мертвий дельфін, викинений на берег хвилями припливу . . .

Дорошеві відлягло від серця . . .

Над головою гаряче африканське сонце робило свій денний шлях безхмарним небом і лило на Землю свої нестерпно гарячі промені. Дорош відчув, що його починає мучити спрага.

Поряд з водою - цілим океаном води - страшенно хотілося пити. Але пити не було чого. Тоді він зрозумів, що загине тут, на цьому узбережжі, коли відразу ж не вдасться до якоїсь активної дії, не розшукає десь джерела солодкої води і не подбає про їжу . . . Змучене тіло і пригнічений розум відмовлялися щось робити, але здоровий інстинкт владно наказував шукати рятунку . . .

Іван Дорош йшов цілий день, ніч, потім знову день, без води і майже без їжі, коли не рахувати кількох морських слимаків і сирої риби . . . Він йшов все вздовж узбережжя, рятуючись від спраги лише частим купанням в солоному океані.

Він приблизно знав, що катастрофа сталася невдовзі після того, як вони минули мис Фріо і на пам'ять пригадуючи мапу - згадував, що це узбережжя майже пусте і незалюднене.

Він ішов на південь тому, що знав: на південь лежить

Британська Південно-Західня Африка, де можна знайти сліди цивілізації, тоді як на північ була дика первісна португальська Ангола . . . «Чорний Суходіл» лежав перед ним попереду і простягнувся із-заду і здавалося, тримав його хащами своїх пралісів.

В його запаленому мозку була тепер одна думка: дістати-ся до цивілізованого світу і за всяку ціну розкрити, страшну таємницю загибелі «Есперанси» і наздогнати хоч на краю світа людину з червоним рубцем . . .

Йти узбережжям було під усіма виглядами зручніше і навіть безпечніше, але голод і спрага примусила Дороша заглибитися в праліс, де він сподівався знайти овочі на деревах і прісне джерело. Кинувши останній погляд на океан - солону домовину Надійчину - він круто повернув і пішов на схід, продираючись через густо переплетені ліяни в сутінках тропічного лісу.

* * *

Настав ранок, рожевий кризь шатро дерев і прохолодний. Іван Дорош підвівся на примітивному ліжку, яке ввечорі виставив собі в дуплі великого дерева.

Його тіло трохи спочило за ніч . . . Можна було і треба було йти далі. І він попрямував, приблизно орієнтуючися в напрямку, якого додержував по сонцю. Озброєний великою палицею, обірваний, давно вже не голений - він скидався на Тарзана. Перед полуднем він дістався до берега якоїсь річки, що котила свої жовті від намулу води до моря, і на самому березі побачив сліди людини . . .

- Це чоловічий слід . . . І слід європейця! . . . Бо дикуни не ходять в таких черевиках . . . А ось і другий . . . Ось тут вони припали човном . . . Так . . . Що це!?! - вигукнув Дорош і підбіг до блискучого предмету.

То була консервова бляшанка . . . Так . . . Ще свіжа і виликувала чисто вичищена комахами . . . А це саме і свідчило, що вона нещодавно містила в собі залишки їстівного . . .

Не пізніше як вчора ввечорі вони були тут . . . Бляшанка - французького походження . . . Хто то був? В Дорошевій голові промайнув моторовий човен і ті двоє, що ладували його на потопленій «Есперансі» . . . Звичайно це могли бути хто завгодно, але в тому якби то була людина з червоним рубцем, теж не було б нічого дивного . . . Але навіщо їм

була потрібна загибель корабля? . . . Тут якийсь страшний злочин . . . Може це рука відомої світові установи, що намагається руками своїх агентів робити в цілому світі підлоти одну за другою . . . Так . . .

Пароплав потопив власник діамантових копалень . . . Але навіщо йому було платити видатки . . . Невже ж йому ходило лише о забезпечальну премію? Дорош чув про такі штуки, але якийсь внутрішній голос говорив йому, що тут щось більше і злочин доконаний з іншою метою. Це стверджував спеціально підібраний склад пасажирів «Есперанси» . . .

В ту ж мить він побачив зім'ятий лист паперу. Він піднав його, розправив і побачив, що то був аркуш зі шканечного журналу «Есперанси» . . . Злочинці безперечно захопили його з собою на всякий випадок.

- Це він - заклятий ворог . . . Що робити? Шукати Надію, - він розумів це - не було чого. Хто був у каютах не міг рятуватися . . . То навздогнати смертельного ворога - людину з червоним рубцем на скронях. Так . . . і вбити, помститися за жакливу смерть своїх земляків і Надії - Так! . . .

- О, Боже великий! Тебе закликаю за свідка . . . Я відшукаю його . . . І в'ю! . . . Ти сказав, Боже, «Мені помста і аз воздам», але я чую, що Ти обрав мене своїм знаряддям і Твоїм Святим Ім'ям присягаюся, що рука моя не здригнеться.

Сліди нікуди не вели . . . Це давало підстави гадати, що подорожні продовжували свою подорож човном.

Іван Дорош пішов вздовж невеличкої, але повноводної річки, пробираючись крізь гущавину.

Була нестерпна спека. Важко повітря було наповнене отуйливими відпаруваннями. Тисячі різноманітних комах вилися роями над його головою і робили нестерпною цю подорож. Він роздавлював їх на обличчі, яке розпухло немов диня, і було все вимазане його власною кров'ю. На кожному кроці траплялися різні перешкоди: або стовбур поваленого дерева перетинав шлях, або терен був майже непроходимий через великі площі трясовини . . . Тоді він залізав у річку і йшов по груди в воді, пильно озирюючись, бо знав, що тут могли бути хижі крокодили . . .

Коли він почав підшукувати собі вже нічліг, бо стомився вкрай і день кінчався - він помітив витягнутого на беріг

човна . . . Він відразу побачив, що це звичайний, а не моторовий човен і що він вже дуже старий.

Підійшов до нього і в середині побачив два людських тіла . . . Одне було вже мертве, а в другому Дорош помітив залишки життя . . . Це був білий, хоч і дуже засмаглий старий вже чоловік, вкрай виснажений тропічною лихоманкою.

Іван Дорош поховав померлого в тропічному лісі і хоч як не спішився, а залишився біля хворого, і, як міг, почав доглядати за ним, тим часом потроху ладнаючи старого човна.

За три дні хворий прийшов до пам'яті й розповів, що він є місіонер, якого покинули на призволяще його служники. Він розповів також, що бачив, як вгору по течії річки проплив моторовий човен з двома людьми.

- Чи не помітили ви, отче, у одного з них червоний рубець на скронях?

- Так . . . Я навіть звернув увагу на це . . . Якраз то була людина з яскравим червоним рубцем, - слабо відповів місіонер. - Мені було дуже погано і я покликав їх до помочі . . . Але саме той, з рубцем лише кинув мені кілька образливих слів і вони попливли далі, не звертаючи уваги на моє благання допомоги . . .

- Це страшний злочинець, отче! Це правдивий ворог роду людського! . . . - І Дорош розповів місіонерові все, що знав сам.

- І це була людина! . . . Я жив з чорношкірими канібалами, але вони невинні діти, як порівняти з таким негідником.

- Я заприсягся, отче, знайти його і помститися. Чи маю я на те право по Божим і людським законам?

- Маєш, сину!

ВЕЛИКИЙ ВОЛОДАР.

В цю ніч без упину глухо били барабани «Там-Там» . . . Вони ніби перегукувалися і розмовляли про щось важливе і незрозуміле. Частим дроботінням починав десь в нічній темряві один голос підхоплював інший і передавав кудись зовсім далеко і там завмирав в тишині . . . Навіть хижі звіри замовкали, старанно прислухаючись до цієї розмови барабанів.

Між товстими стовбурами дерев, в густому гіллі та високій траві - сновигали, метушилися і плазували якісь тіні. . . . Весь праліс жив своїм нічним, тривожним життям . . . Барабани передавали жахливу вістку від племені до племені, від села до села і все населення навкруги святого озера «Етоша Пан» - скоро знало, що двоє білих чужинців вдерлися в країну Гуранді, що вони пливають човном, що один з них хворий, і що навіщо і чому вони йдуть сюди - не знати . . . Жінки забирали дітей і зникали з селищ в хащі, а чоловіки, розмальовували обличчя бойовими фарбами, брали зброю і виходили у нічний похід . . .

* * *

Пропливши три дні човном проти течії, Іван Дорош все більш впевнювався в тому, що вибратися з величезного тропічного пралісу не було надії.

Хворого місіонера мучила лихоманка і він був безпорадний, як дитина. Католик з ордену святих Аблатів охляв і нагадував кістяка, обтягнутого жовтою шкірою.

Напружуючи сили, Дорош працював саморобними веслами, доглядав хворого, рзшукував їжу. Остання справа не займала багато часу, бо риби у річці було багато, а у лісі траплялися різні овочі - соковиті плоди тропічних дерев, які були смачною десертною стравою.

Увечорі, приставши десь до затишного місця, він ладив човна на ночівлю і лягав спати.

Була тиха і парна, немов у бані, волога, насичена відпаровуваннями, тропічна ніч. Іван спав і уві сні побачив Надію . . .

Дорош ще з часу війни вмів спати сторожко, чутко. Ця прикмета не раз вже рятувала його життя. Придалася вона і тут, на Чорному Суходолі . . .

Але сьогодні вона зрадила його . . . Коли він прокинувся - було вже запізно . . . Дві чи три якихось істоти сиділи на ньому і крутили руки і ноги ліянами. Вони хропли і сопіли від напруги і коли побачили, що Дорош прокинувся - весь ліс заповнили страшні, горлові вигуки і барабани «там-там» застукали з новою силою, сповіщаючи повну перемогу . . .

Іван Дорош тріпонувся, але . . . люди і ліяни міцно тримали його . . .

В суцільній темряві неможливо було розібрати окремі

предмети і побачити людей, але догадуватися було не важко, що вони потрапили в полон до чорних тубільців . . .

- Це буде шкода, коли я закінчу життя на канібальському вогнищі - подумав Дорош.

Зв'язаний, з пучком листя в роті, він лежав на дні човна, поруч зі зв'язаним хворим місіонером.

-Тьху, чорти . . . - лаявся про себе він . . . Що ж далі? . . . Коли вони хочуть поласувати з мого м'яса, вони гірко розчаруються . . . Після цієї подорожі воно навряд чи буде ніжне і смачне . . .

Як то не дивно, та смутному і заклопотаному в останні дні, Дорошеві повернувся в цій ситуації добрий настрій і навіть гумор . . . Він ніби знов прокинувся до життя і боротьби, хоч саме під цю пору лежав безпомічний і кріпко зв'язаний. Єдине, що його непокоїло, - це думка, що ворог скористається з цієї затримки і втече далеко . . . Думка, що йому загрожує не абияка небезпека в руках дикунів, його не турбувала . . .

Нарешті його виволокли з човна і з радісними вигуками кудись понесли.

Коли настав світанок, Дорош побачив навколо себе міцних, кремезних чоловіків, страшні пики яких було так потворно розмальовано, що вони видавалися дієвими особами з гарячкового маячіння. Вони страшно обертали очима, пританцьовували і розмахували списами . . . За кілька годин подорожі його принесли до тубільного селища з хаток, зроблених з гілля і очерету, і тут він став перед ясні і грізні очі кремезного мурина, прикрашеного різноманітними речами більше від усіх інших. На ньому були консервні бляшанки, пера, гудзики, відрізані від якихось старих мундирів . . . На шиї теліпався великий морський хронометр . . . Дорош зрозумів, що то сам король.

- Ти, білий, навіщо порушив кордони землі гурандів?.. - запитав він мовою, яка здалека нагадувала англійську, проте сяк - так була зрозуміла Дорошеві.

- Очевидно твої люди порушили мій спокій у моєму човні . . . - відказав полонений, якому витягли з рота паскудне листя.

- Кожен чужинець, що порушує кордони, мусить бути покараний на горло.

- Мені плювати на закони твого краю! Я сам є великий володар і можу покарати тебе, як схочу . . .

- Ти - великий володар? - з посмішкою запитав король.
- Володарі не лежать долі зв'язані, як от ти лежиш...

- Великі володарі роблять те, що хочуть - спокійно, дивлячись у вічі королеві, сказав Дорош. - Я лежу тому, що хочу лежати, а коли я схочу підвестися, я підведуся і заб'ю тебе.

Король трохи стурбувався і озирнувся на своїх вояків...

- А чи ти не брешеш? - по-дитячому наївно запитав він.

- Хочеш, щоб я тобі довів?.. Може мені підвестися?..

- Ні, ні!.. Лежи!.. - поквалливо сказав чорний лицар.

- Тоді зараз же накажи своїм хоробрим воякам розв'язати мене, бо коли я сам підведуся, тоді буде зле...

Дорош і оком не встиг моргнути, як відповідного наказу було віддано і блискавично виконано.

- Розв'яжіть і мого товарища, - сказав «Великий Володар», розправляючи затеклі руки і ноги.

- А ти все ж таки брешеш, - схаменувся король. - Я тебе заб'ю, як будеш забагато говорити, я нашлю на тебе грім...

- Коли ти такий могутній, то скажи: чи можеш оживити мого найкращого друга? - запитав король, простягаючи Дорошеві морського хронометра.

Дорош взяв його до рук і побачив, що годинник був цілком справний.

- Він вмер вже давно, - пояснив король. - Коли я відібрав його у одного такого як ти білого, якого я забив, його серце билосся кілька день, а потім він вмер... Його серце вже не б'ється.

- Великий Володар усе може і щоб довесети тобі свою могутність, я хотів тебе забити, але ти хоробрий і мені шкода забивати тебе, бо я люблю хоробрих... То ж дивись на мою могутність - я оживлю твого друга! Його серце знов битиметься.

Дорош повільно і урочисто зробив кілька рухів, проговорив якесь закляття і закінчив тим, що накрутив пружину (бо вона просто не була накручена і тому хронометр зупинився). Годинник відразу бадьоро і голосно затікав...

Почувши це, король, а за ним і всі вояки пали ниць.

- Так, я пересвідчився, ти Великий Володар!.. - сказав король, ставлячи Дорошеву ногу на свою голову.

Після цього авторитет Дороша досяг такої висоти, що йому почали віддавати навіть не королівські, а божеські почести. Йому з місіонером відвели найліпшу хатину і частували найвишуканішими на муринський смак стравами від яких білих нудило.

Але все це не потішало Дороша. Проживши кілька днів з дикунами, він почав вигадувати вже причину, з якої він міг би скористатися, щоб залишити гостинне плем'я, бо мусів квапитися і поспішати навздогін за ворогом. Він прекрасно розумів, що так легко його не відпустять від себе ці черношкірі.

Одного дня до їхньої хати завітав король. Він був заклопотаний і зажурений.

- Чи подобається Великому Володареві на моїй землі? - запитав він.

- Дякую, великий вождь черношкірих... Дуже подобається. Але скоро вже я від'їду від вас. Володар має багато важливих справ і не може вічно ушасливлювати лише тебе.

- Що думає робити блідношкірий Володар? Чи дуже важливі справи має він?...

- О, так! Певно. Я мушу до них застосувати всю мою могутність.

- Ти довів мені свою могутність, проте є погані вісті...

- Що саме турбує тебе? Скажи! Може я схочу допомогти тобі.

- Ми мусимо воювати... - сказав король. - Мої сусіди кляті людожери йдуть на нас війною... Колись ми вже воювали з ними... Вони тоді з'їли мого сина.

- Ото і весь клопіт? - Зухвало промовив Дорош. - Я допоможу тобі. Я маю таку зброю, що твої вороги розбіжаться, як лякливі шакали, почувши рикання лева...

Король тільки зажурено похитав головою:

- Якби справа була лише з тим клятим байстрюком, королем Му - Гу, я може й сам дав би собі з ним раду... Але мої розвідники доносять мені, що Му - Гу має при собі також білого Володаря, який втричі, ні... мабуть у п'ять разів могутніший від тебе. Власне він і веде військо короля Му - Гу війною на мене. Тепер вже по справі!... І мені, і тобі - капут... Доведеться нам підсмажуватися на вогні.

- Могутніших від мене володарів немає в світі, - з пихою сказав Дорош. - Ми натовчемо їм пики так, що вони довго пам'ятатимуть!...

- То чи не краще нам напасти першим... Й несподівано для них... Тоді швидше матимемо успіх...

- Я подумаю...

Минуло кілька днів. Дорош жив у короля Гуранді і помалу готувався до війни... Він потроху муштрував чорне військо, привчаючи його підкорюватися наказам, а не діяти як зграя нерозумних тварин. Для себе він вичистив і перевірив доброго вінчестра, що був у місіонера в човні і, власне кажучи, був цілком спокійний за вислід війни. Але одна думка почала непокоїти його щодень то більше...

Серед сусіднього племені опинився якийсь білий... і цей білий щось задумав... Бо для чого йому підбивати чорних на війну?.. Дорош знав, що десь поблизу вештається людина, яка організувала парижську діамантову аферу і потопила корабель... То може тепер ця сама людина з червоним рубцем проводить якусь акцію серед чорношкірих. Що йому потрібно тут, на чорному континенті? Раби? То раби існують тепер не лише на чорному континенті... Золото? Якісь нові надзвичайно рідкі і цінні руди... Чи може просто йому потрібні заколоти і заворушення, щоб у цій каламутній воді ловити якусь рибу? Хто його зна, але тут щось цікаве.

Врешті Дорош виклав свої сумніви і заходився коло військових справ. Він виробив стратегічний план і король Гуранді послухався його...

Однієї ночі вони вирушили в похід і з трьома тисячами чорношкірих воїнів, озброєних списами і стрілами, напали на селище Му - Гу...

Бійка була коротка, але кривава. До світанку майже все військо Му - Гу лягло трупом і в світлі дня, що починався, розігрався останній акт трагедії.

Дорош, оточений чорношкірими, сам бився як лев з лоджерами. Їхню останню фортецю - велику хату - було здобуто штурмом і перед очима Дороша в натовпі промайнула людина в білому тропічному шоломі, що ховалася за спинами чорних. Дорош кинувся до нього і страшним ударом, в який вклав усю свою давню біль і злість, звалив його на землю. Шолом покотився убік і Дорош побачив обличчя... На його здивування, то не була людина з рубцем, але риси видавалися йому трохи знайомими... Блискавкою майнула згадка: ніч, місячне сяйво, палуба «Есперанси» і двоє, що ладнають човна.

- Де твій друг з червоним рубцем на скронях?

- Він... він... зараз знаходиться по дорозі до Бірми... Там...

- Що там? Кажі, негіднику...

- Там... Він має...

... І вправ від удару списа, який наніс якийсь не в міру розлучений побоевіцем чорний герой... Дорош ладен був вбити цього чорного, бо кумпаньон людини з червоним рубцем віддав Богові свою грішну душу, не вимовивши слова...

Іван Дорош так і не довідався, чого людина з рубцем поїхала до Бірми.

Нелегко було Дорошеві уникнути наслідків успішного керування війною проти людоджерів, які виявилися в тому, що тепер його ні за яку ціну не хотіли відпускати. Але врешті він таки позбувся цього дружнього тягару і разом з місіонером, у супроводі кількох десятків чорного почоту - охорони, провідників і носіїв - вирушили на південь, до Капської Землі.

ЧОРНА ВАЛІЗА З'ЯВЛЯЄТЬСЯ ЗНОВУ.

Стріла підойми, щораз занурювалася до темної пащі корабельного трюму і у великій сітці виволікали звідтіля скриньки з колоніальним крамом. Від скриньок тих пахло цинамоном, імбірем, шафраном і запашним цейлонським чаєм.

Іван Дорош, сидючи за кермом підойми, слідкував за рухами п'ястунків трюмового.

- Майна! Віра на шкентель! - вигукав той цією міжнародньою морською мовою.

Покінчивши з партією колоніального вантажу - краму, Дорош піднімав сітку з речами пасажирів. То була ціла череда подорожніх скринь, коферів, валізок, мішків і мішечків. Валізи з яскравими наліпками готелів всесвіту пропливали в повітрі перед очима Дороша. Раптом він помітив велику чорну валізу з напівзатертою великою червоно-жовтою наліпкою «Готель Альпагар».

- Альпагар? Де я чув цю назву... Альпагар... Та це... жта сама чорна валіза, яку я бачив в «Парижському бюро діамантових копалень». Так... Це добре - це є слід, якого я стільки часу даремно шукаю... - промовив Дорош - Але може це звичайний збіг обставин?.. Ні... Валіза була така сама й наліпка готеля теж була на тому самому місці.

Дорош кинувся до нього і страшним ударом, в який вклав усю свою давню біль і злість, звалив його на землю.

Закінчивши зміну, Дорош помився і попрямував до капітана, який стояв на містку, глибоко засунувши руки в кишені і слідкував за працею.

- Я прошу вас повернути мою «мореходку» і звільнити з праці, - промовив машиніст підойми.

Той підняв здивовано брови і, не випускаючи з рота файки, запитав:

- Чому? Ми вдоволені вами, як машиністом підойми. До того ж вам контракт кінчається лише через місяць. Ми маємо ще багато роботи - відповів капітан.

- Так, капітане! Але особливі причини змушують мене терміново залишити вашого гостинного пароплава.

- Що робити доброму морякові у такому поганому порті як Танжер? Може якийсь надзвичайне кохання з тубілкою, чи якась інша надто романтична історія? - запитав капітан. - Але ходімо до каюти. Там і поговоремо.

Коли вони сиділи в капітанській каюті, той сказав, просягаючи Дорошеві шклянку джину:

- Отже, романтична історія?...

- Ви маєте рацію, капітане! Це дуже романтична історія...

- Випийте і розкажіть. Я маю час...

- За ваше здоров'я, капітане - промовив Іван Дорош і не кваплячися, але стисло розповів свого життєпису і випадок з потопленням пароплава «Есперанси».

Обвітрене і засмагле, як із бронзи відлите, капітанове обличчя немов закам'яніло. Він уважно слухав розповідь і лише іноді спалахувала його пряма люлька, набита запашним кепстеном.

Коли Дорош скінчив свою розповідь, капітан дістав з шафи величезного морського довідника «Ллойд» і знайшов вказівку: «Вантажно - пасажирський пакетбот «Есперанса», 8500 тон водовміщення, плавав під грецьким прапором. Відплив 22 - го травня 19... року з порту Марсель. Порт призначення: Капштадт. Вантаж: пасажирки - емігранти. Зник без вісті. Є підстави гадати, що пароплав затонув біля африканського узбережжя. Останній раз його бачив вантажник «Маргарет Райд» на траверзі миса Фріо».

- Так! Ось бачите, що тут написано?

- Бачу, капітане. Але мені одному відомі причини, чому затоплено цього пароплава. Я знаю в обличчя того, хто втопив тисячу душ... і... мою наречену. Я розшукаю того злочинця, куди б не заховався він. Ось тому я бажаю зали-

шити вашого пароплава. Я мушу шукати його. Я знаю, що він мусить податися до Бірми, а тепер маю і нитку, яка поведе мене.

Капітан був зворушений цією трагічною історією. Він дістав свою візитову картку і надписав на звороті:

«Всіх своїх друзів прошу допомогти цій чесній людині - машиністові Дорошу - в усяких випадках.

Капітан королівської фльоти
Джон Грівітс»

Додавши ще банкноту в десять фунтів стерлінгів, капітан передав картку здивованому Дорошеві.

- Щастя вам Боже, відшукати цього злочинця. Коли ви його впіймаєте, повідомте мене в Саутгемтон, а коли доведеться бувати там - завітайте до мене. За півроку я вже відхожу на спокій... Бажаю успіху - і капітан міцно потис руку Дорошеві.

- До побачення, капітане! Дякую за подарунок і допомогу. Настане час, коли отримаєте від мене звістку.

— All right!

Іван Дорош ішов вузенькими вуличками мароканського міста Казабланка, не випускаючи з зору людини з чорною валізкою. У неї не було червоного рубця, але в руці була валіза... Що то була та сама валіза, що він її бачив у парижському бюро, Іван Дорош міг ручитися.

- Може це звичайний збіг обставин. Адже ж попередній власник валізи міг її продати, подарувати, в нього могли її вкрати... - міркував Дорош, - але все це має якийсь зв'язок між собою...

Незнайомий зупинився перед будинком. Дорош зупинився також. Він підвів очі і зі здивуванням прочитав назву готеля: «Альпагар».

Незнайомий зник у дверях. Поблукавши трохи,⁴⁴ Дорош зайшов і сам та винайняв невеличку кімнату.

То була другорядна африканська гостиниця, де смерділо смаженим баранячим салом, цибулею і мароканськими гострими стравами.

Номер, що його винайняв Дорош, був трохи більший від собачої буди з плетеними з комишу меблями і вигляд мав більше, як вбогий, але мав надзвичайну цікаву для Дороша прикмету: з вікна було видно вхід... Отож можна було, не виходячи з кімнати і залишаючися непоміченим, пильно

стежити за людиною, що володіла тепер чорною валізою з ярликом цього готелю. Кілька днів Дорош сумлінно виконував свою напівполіційну службу. Людина декілька разів виходила і на кілька годин зникала. Але виходила вона без валізи і з того Дорош робив висновок, що вона ще повернеться. Два чи три рази він простежив за нею. Людина ходила до якоїсь тубільної кав'ярні і там, на здивування Дороша, навіть не з ким не зустрічалася. Дорош ламав собі голову: чого вона живе тут і нічого не робить?..

Але одного разу власник валізи вийшов вже не сам. З ним була і знаменита валіза. Дорош відразу покинув кімнату і пішов за тією людиною. Вона взяла якийсь доісторичний фаєтон і Дорошеві, який не зміг знайти собі другого, довелося підтюпцем, бігти слідом за ним кривими і вузькими вуличками і завулками, задихаючись від спеки і куряви.

За 15 - 20 хвилин такої подорожі вони дісталися до порту. Тут людина з валізою швидко пройшла до великого корабля «Марікіта», що стояв пришвартований до причалу і ще за якихось три хвилини Дорош побачив, як вона, показавши квитка, піднялася сходами і щезла, серед натовпу людей, на борті... Дорош кинувся до моряка, що контролював квитки пасажирів.

- Я мушу їхати вашим пароплавом. Прошу квиток 3 - ї кляси.

- Місце немає, - сказав моряк - мулат, пихнувши Дорошеві в обличчя смердючим димом поганої цигари.

- Але ж я терміново потребую їхати. Дуже прошу вас, як би то не було примістити мене...

- Місце немає... - Байдуже повторив мулат і, зсунувши свого кашкета, прикрашеного величезним якорем, на потилицю, почав вищербляти зуби до молоденької тубільки, що крутилася поруч.

- Дуже прошу вас, пане - капітане!.. Коли немає місць у 3 - ї клясі, я можу заплатити за 2 - у, з тією умовою...

- Місце немає! - Не змінюючи тону, відказав зухвалий мулат.

- Куди йде ваш корабель?

- А ви що, мусите їхати й самі не знаєте куди? - призирливо змірявши поглядом Дороша з ніг до голови, він з погордою сказав:

- Маємо призначення до Індії.

- Коли відпливає корабель?
- За чверть години.
- Я можу працювати на пароплаві. Я добрий машиніст підойми... Маю рекомендації... я можу...
- Робітників не потребуємо.

Пароплав з власником валізи відплив, а Дорош залишився в Казабланці. Що міг він вдіяти проти твердого як криця мулату?..

Але сліди, певно, вели до Бірми...

ХОРОБРИЙ ЛЕГІОНЕР.

На гранітовому молі стояла людина й пильно дивилася вслід білому пароплавові, що відходив. Вже зникали в небі переплетені визерунки диму, але Іван Дорош все ще безнадійно дивився на море.

- Можливо, що людина з валізою, яка безперечно є спілльником того, помітила, що за нею слідкують... Тепер вона поїде до Бірми, попередить того і вони вислизнуть від мене... Гроші і зброя... Вони роблять все. Якби я мав більше грошей, я б навздогнав його!..

Дорош не помічав, як його уважно розглядала невеличка людина в білому вбранні. Вона немов милувалася античною будовою гарного мускулястого обсмаженого сонцем бронзового тіла.

Обійшовши навкруги зо три рази, людина в білому звернулася до Дороша ламаною англійською мовою.

- Розумієте по-англійському?

Дорош мовчав, немов не помічаючи жовтувато-матового обличчя японця.

- Може краще знаєте французьку?

- ...

Тоді японець почав вживати тієї жакливної міжнародньої мови, якою звичайно розмовляють моряки, зустрічаючися по великих міжнародних портах, і яка складалася з 3-4 невимовно зіпсутих мов.

- Містер!.. Дуже добре... О-кей... Ол Райт... Чи не шукаєте ви праці?

- Праці! - здивовано промовив перше слово Дорош, ніби тільки що помітивши японця.

- Так, праці... Я цирковий актор... Керівник славозвіс-

ної трупи На - І - То. У мене захворів на лихоманку асистент. Чи не згодилися б ви працювати разом.

- Цирк! Та чи... Але!.. - й, ставши в позу перед японцем, промовив чистісінькою українською мовою:

- Ти, враже, хочеш з мене зробити циркача?! В іншому випадку я б твій ніс за образу пертворив би на кисіль... Але сьогодні мені потрібні гроші. Так... Гроші. Шукати мого ворога...

Йіснень слухав, не розуміючи, але прицьмокував язиком, дивлячись на добрі м'язи Дороша...

- Дуже добре... Шибка шанго!.. Гут!..

- Ходім...

За кілька хвилин Дорош з японцем вже сиділи в маленькій харчівні, пили холодне тубільне вино з шовковиці і розмовляли, як давні приятелі. Після двох шклянок вина Дорош, якому світ видавався тепер не таким вже похмурим та безнадійним, як за півгодини, ударив японця по спині:

- Ти не такий поганий хлоп, як я думав спочатку. Добре! Давай сюди свій цирк...

- Цирк... О, мій цирк... Велике, міжнародне підприємство. Незабаром ми поїдемо до Індії, а звідтіль до Європи. Арена... Розумієш? Арена... Багато світла... Тисячі глядачів. Я роблю фокуси... Ти будеш стоять біля великої вази й допомагати мені... Розумієш? Бон?...

Іван замислився. Цей жовтошкірий видався йому тим ключем, що відмикав двері у великий світ, в якому мусів шукати свого ворога. Перед ним розширювався обрій.

- Так! - промовив він, ударяючи п'ястком об стіл. - Може цей жовтошкірий має рацію... Цирк, глядачі, люди... Може сред натовпу в тому людському океані я відшукаю «його»!.. Того, на сумлінні у кого страшний злочин... Їздити, їздити, шукати й знайти його... Лише тоді може я заспокоюся...

- Гаразд, враже!.. Давай руку. Будемо...

Але Дорош не встиг закінчити своєї думки відносно того, що вони «будуть»... В одному з кутків залі зчинився страшний галас, дзвін посуду, що посипався на підлогу, в повітрі піднялися руки, озброєні пляшками і стільцями, а за хвилину вже нічого не можна було розібрати в суцільному клубку людських тіл...

То була страшна бійка. Хто кого бив в тому барі біля цирку, розібрати було важко. Дорош бачив, як креселка,

немов вітряки крутилися в повітрі й сипали нищівні удари на голови юрби.

Підлога була вже вкрита кількома тілами і по ній вистрибували ті, що продовжували бійку. Задні вже напірали на передніх. Потроху Дорош зміг розібрати, що найгарячіша бійка вирувала навколо однієї людини. Врешті в руці у кремезної людини, що билася як Ричард - Левове Серце з невірними сарацинами, залишилася лише груба ніжка від креселка.

- Бий його! Біль - вбий його! - верещала юрба.

Дорош залюбувався тим молодцем, що сам боронився проти двох десятків мароканців. Несподівано той, вже знесилений і захеканий, вигукнув:

- Ху!.. Тряся і сто чортів вашій матері!

Дорош ледве віддав собі відчит, що ті слова було сказано чистісенькою українською мовою...

- То він українець! - і, не гаючи жодної хвилини, Дорош підбіг ззаду до юрби і на все горло вигукнув:

- Геть! Ззаду йде батальйон легіонерів...

Розгублена юрба почала відступати. Дорош зміг пробитися до молодця.

- Тьху... Ти що, українець?

- Та вже ж!..

- Ну, друже, наші справи погані... Біжи через ті двері, там побачиш велику баню з полотна... Забігай туди - то цирк. Ховайся за кулісами.

Той був хлопець розумний і не потребував докладніших пояснень. Він побіг як заєць. Дорош слідом за ним.

Розлютована юрба подалася за ними, але Дорош швидко заховав земляка до великої китайської вази, яку виносили на арену. Починалася вже вистава. Служники тягли важкувату вазу, а Дорош урочисто йшов поряд з нею.

Демонструючи свої чародійства, японець витягав з вази молоденьких японок і врешті останнім витяг за волосся давно не голеного легіонера...

Заля наповнилася сміхом.

На - І - То був надто здивований і роздратований.

- Івана... що ти наробила?..

- Мовчи, вражий сину! Ховай його назад... - прошипів Дорош до японця. Потім звернувся до публіки і додав:

- Наш шановний чародій показав справжнє чудо... Петровлення... жінки на чоловіка...

Вистава закінчилася вдало. В невеликій кімнаті, що правила за туалету для акторів, Дорош розпитував земляка:

- Розповідай - но, друже, хто ти є й чого не поділив з тими чортами - мароканцями?

- Це стара історія... Сам я з України, воював і емігрував у 1920 році. А потім - світ широкий, а дітися нема де... Все не підходяще...

- Так, так!.. То мені добре відомо, бо сам такий - продовжуй.

- Врешті п'ять років тому я змушений був піти до французького чужинецького легіону... Мене послали у форт у далеку частину Французького Мароко... Там ми воювали з рифами... а оце... я вийшов і за кілька днів прогуляв свій заробіток... Козак Свирид Шелест гуляє... гуляє... Яке кому діло... Але якась свиня сказала, що я свиня... Я його вдарив, певна річ... ну і почалася забава...

Потім Дорош розповів Шелестові про своє життя і пригоди, особливо зупинившись на загибелі «Есперанси».

- І стоячи там, на порожньому африканському узбережжі, я присягнув знайти його, мого смертельного ворога.

- Стій - но, друже!.. - сказав Шелест схвильовано. - Стій!

Підвівшись, він почав щось шукати по кишенях свого мундира, вивертаючи їх один по одному.

- Чорти б його взяли! Де ж вона поділася клята... - бурмотів він...

- Що таке?... Що ти шукаєш?

- Та, газету, щоб їй лихо!.. Ага, ось!.. Маєш. Читай, що там прописано... От тут...

Він розгорнув зім'яту газету і простяг її Дорошеві. Інстинктивно здогадуючися, що там є щось важливе і цікаве, Дорош лише одним поглядом враз охопив всю коротеньку заміточку. Там було написано:

«Калькута. - Як сповіщає агенція Рейтер з Рангуну, пароплав «Ізак Н'ютон», що вийшов в море минулої середи, держачи курс на Саравак, затонув у відкритому морі з невідомих причин. Команда і пасажери загинули. Проводиться слідство. За останні два тижні це вже третій випадок таємничої загибелі пароплавів».

Дорошеві забило подих.

- Це його робота!.. - процідив він скрізь зуби. Він під-

вів очі. Шелест, кремезний, здоровий твердим і рішучим поглядом дивився на Івана Дороша...

- Безперечно, що його... - сказав він. - От що друже, ця історія... зворушила мене... Ти, Іване, знаєш для чого живеш... Ти маєш смак до життя. А я не знаю... Я було стратив все - надію, друзів, батьківщину й майно... Мені немає чого робити, я не маю куди поспішати... Дозволь, Дороше, бути з тобою побратимом... Я хочу ловити того запеклого ворога, щоб на світі не жила така падлюка. Чи приймеш ти мене в свої товариші - побратими.

Дорош мовчки підвівся і обійняв свого земляка.

- Шелесте! Ти я бачу справжній запорожець... Чесний лицар... Та що ж, коли не лякають тебе труднощі і небезпеки цього полювання, дуже прошу... Вдвох - більше сили. Саме такого товариша я потребую.

І два сильні мужчини ще раз міцно обійняли один одного.

В ЗАТІНКУ БІРМАНСЬКИХ ПАГОД.

Іван Дорош разом з побратимом Шелестом зійшли з корабля в Рангуні - екзотичному місті казкової Бірми.

Цирк На - І - То прибув сюди розважати добрих рангунців.

На кожному кроці нечуване і небачене. Вчені слони проходять вулицями між легенькими будинками, натовпи бірманців у білому одязі. І величні, особливої архітектури храми - пагоди, священі корови, яким належить така шана, як жодній людині, і люди, що весь час пересуваються на колінах...

- Таємничий, казковий край, - промовив Іван Дорош до Шелеста, показуючи йому на чудово оздоблені храми, що їх було видно через розсунену стіну маленького шиночку, в якому вони зайшли спочити після прогулянки.

- Дійсно цікаво... але, друже... що вони п'ють?... Інтересно, яке воно на смак?... Після двадцятиденної мандрівки кораблем мене ще й досі нудить... Ото б шкляночку доброї горільчини...

- А може ще закусити свинячим холодцем?... Чи ковбасою з часником, га?... Може б ти хотів вареників з сиром? Чи борщику?

- Ні, голубе, це тобі Бірма, а не Україна. Пий оцю пальмову гидоту і мовчи!.. Згадує мак та їж так...

Пальмова гидота Шелестові не сподобалася. Він випив і довго плювався. Сидіти довго не було охоти.

- Ходімо, друже. Наш жовтий приятель певно вже непокоїться, що не вправимося до вечора.

Була термінова праця. Всі актори і обидва побратими ладнували на одній з площ Рангуну полотняну покрівлю цирку На - І - То. То була величезна округла будівля на палах, обтягнена парусиною, що могла вмістити понад дві тисячі глядачів.

На вулицях міста розліплювалися численні афіші, з яких крім японця визирав намальований на увесь зріст Іван Дорош, набагато молодший і кращий, як був насправді. На ньому був якийсь східній халат і великий індуський тюрбан.

* * *

Перші вистави дали повний збір й охочі до всього тамничого бірманці завжди товпилися біля цирку.

Якось Дорош з Шелестом почули страшний галас. Вони вийшли й побачили, що до них приїхав цілим караваном білих слонів величезний вельможа - управитель господарства якогось магараджі з міста Пайнмана на річці Сіттанг.

Літня людина вийшла з закритого паланкину, прив'язаного до спини великого білого слона і завітала до бюро цирку.

- Сам Великий Магараджа - син сонця запрошує вас до себе, - сказала ця людина. - Він давно збирається повеселитися після жалоби по найулюбленішій своїй дружині і, почувши про ваш цирк, запрошує всю трупку на кілька вистав до його палацу.

- Добре, - відповів японець, - але скільки заплатить мені магараджа?

- Я - його управитель і скарбник - можу запевнити тебе, що мій господар не скупий...

- Добре...

Ще перед вечором мандруючий цирк, навантаживши на кількох слонів усі свої речі й вирушив у дорогу...

То був далекий шлях, а інколи й небезпечний. Доводилося продиратися крізь такі хащі берегом Сіттангу, де часто зустрічалися і дикі слони і страшні тигри й підступні коб-

ри. Багато європейців не витримали б цієї подорожі джунглями, ба навіть не наважилися б почати її. Але для Дороша з Шелестом не було з чого вибирати. Деякий час проведений в Рангуні не навів їх на слід людини з червоним рубцем. Вона ніби зникла. Слід її губився саме тут і розпити не давали нічого нового. Отже, треба було пошукати і порозпитувати десь у іншому місці.

На диво друзі досить легко знесли цю тяжку подорож. Дорош добре загартувався під час своєї одисеї в Африці, і до того ж був занадто захоплений настирливою думкою - шукати і шукати, а тому поліз би і до чорта в зуби, а Шелест був вже стріляний птах після кількох років служби в легіоні. І коли б Дорош поліз до чорта в зуби, то Шелест не вагаючись ані на хвилину поліз би слідом за ним.

Після двох тижнів вони врешті дісталися до резиденції магараджі і вже на другий день увечорі мусіли давати виставу, якою треба було примусити магараджу забути свою жалобу.

То була надзвичайна вистава. Японець постарався всім догодити, магараджі, що давав чудовий заробіток. Дванадцять японок чепурилися і готували свій гардероб.

На - І - То шепнув Дорошеві:

- Не підведи, друже... Треба попрацювати.

Шелест, що працював за другого асистента, міряв свого розшитого позолотою мундира і такого ж індуського тюрбана, який прикрашав і голову Дороша.

- «Тепер я турок, не козак, бо в турка я перевернувся»... - заспівав він, закінчивши свої готування і обертаючись на всі боки перед люстром.

Нарешті настав той довгоочікуваний день. У великій круглій залі палацу магараджі було надзвичайно урочисто.

Бірманська музика, немов східній чарівний трунок, п'янила і заколисувала. Після кількох вступних номерів почався нарешті «Танок у повітрі». Погасли численні лампи.

Дванадцять чарівних японок у різнокольорових шовкових кімоно з'являються на невидимому дроті, що простягнуто в десяти метрах від підлоги. Кілька прожекторів з кольоровими шкельцями освітлюють міняючимися, немов веселка, фарбами ті легенькі створіння, що тримаючи в руках парасолі, перестрибують одна через одну в повільному ритмічному і небезпечному танку...

Дроту не видно і настає повна ілюзія того, що це не

жінки, а якісь фантастичні легенькі, зіткані з повітря й шовку, неземні створіння...

Потім Іван з Шелестом виносять на арену величезну хінську фарфорову розмальовану вазу. Сорок служників несуть у великих глечиках воду...

На - І - То - східній чалкун, ворожбит, чудодійник, мудрець, показує, що ваза зовсім порожня. Дорош з Шелестом перевертають її, підносять до самого магараджі й ставлять на арену... До неї ллють воду. Потім японець висипає в неї жовтого річкового піску... Щось бовтає в воді і за п'ять хвилин він витягає з вази одну по одній всіх дванадцять дівчат, що раніше танцювали на дроті.

Магараджа був здивований і задоволений цими чародійними перетвореннями.

Він нагородив японця з Дорошем по - королівському грошима, золотом і запропонував На - І - То навічно залишитися у нього в палаці за придворного актора, на що японець охоче погодився, зваживши, що кращих умов нема чого шукати.

Але іншого погляду були два українці, що виром пригод і примхою долі потрапили до Бірманського магараджі.

- Ось глянь, Шелесте, скільки золота подарував нам магараджа, - простягнув Дорош чималу важку шкіряну торбинку набиту золотими монетами з зображенням слона.

- То ми - багаті! За кордоном я ще не мав стільки грошей, - здивувався Шелест.

- Я мав і більші гроші, але тоді вони мені були не так потрібні, як тепер...

- Тепер ми можемо залишити японця і самі податися навздогін...

- ...За тією падлюкою з червоним рубцем... - докінчив Дорош.

* * *

Минуло кілька днів успішної вистави. Якось то ввечорі Дорош гуляв під пальмами, що росли навколо палацу.

Якась тінь шугнула в затінок пагоди, майоліка якої відчувала сріблястим місячним сяйвом.

Це видалося Дорошеві цікавим і підозрілим, і, опустивши руку в кишеню, де лежав пістоль, він поспішив туди.

Як тільки і він ступив у затінок, до нього підбігла струнка і смуглява, але гарна бірманська дівчина й пошепки, ламаною англійською мовою промовила:

- Мій повелитель, мій сагіб! Я прийшла до вас за розпорядженням моєї господині, красуні Лейли.

- Хто вона?

- Сагіб не знає, хто така Лейла?! Це донька магараджі і божественної Ками, жалобу по якій магараджа ще і досі не припиняє. Моя господиня хоче бачити вас... Сьогодні перед північю.

Дорош посміхнувся в темряві: тепер таємницю розкрито... То в нього жбурляють цілим оберемком квітів на арену цирку, то квіти несподівано з'являються на столі зачиненої кімнати, і тепер поява цієї смуглявої і вірної своїй господині служниці. То певно він приглянувся дівчині, яка нудьгує в своєму гаремі, чи де там... Але він мусить побачити її і порадити не робити дурниць, бо Дорош знав, що на Сході з цими історіями жартувати не люблять і справа може кінчитися зле і для красуні, а особливо для нього - чужинця.

- Де твоя господиня? - запитав по хвилинній павзі Іван Дорош.

- Вона чекатиме на сагіба вночі у своїй кімнаті в правому крилі палацу. Я прийду і проведу сагіба туди... - промовила служниця і зникла.

Дорош повідомив про нічну пригоду свого приятеля.

- Це цікаво! Везе тобі, Іване! Мене хоч би якась служниця запросила, - сміявся він. - Але ти будь обережний - візьми мого пістоля.

- Ні, Шелесте! З твоєю гарматою тут ще наробиш якого лиха. Я маю свого, а крім того візьму стилета - безпечніше, бо діє тихо.

Біля півночі у вікно хтось жбурнув велику квітку льотоса і Дорош побачив гнучку сільветку служниці.

- Ходім. Господиня чекає на сагіба, але т-с-с... - промовила вона, приставивши палець до рота.

В палаці вже всі спали. Ніде не світилося жодного вогника. Лише місячне світло відблискувало на блакитній полив'яній цеглі палацу.

Вартовий, кремезна людина в білому одязі й тюрбані, з сокирою в руках, стояв перед входом до жіночої половини, але служниця щось шепнула йому на вухо і грізний страж пропустив Дороша.

Служниця завела його до кімнати з глухо завішаним вікном. Кімнату було прикрашено килимами, розшитими

льотосами, білими слонами і пагодами, низенькими вкритими килимами канапками і столиками інкрустованими перламутром. Тут була витончена східня розкіш.

Нарешті він побачив і господиню цієї кімнати, що стояла в темному кутку. Обличчя її було закрите і, підійшовши ближче, Дорош побачив, що вона трусилася, наче в приступі жорстокої пропасниці. Дівчина хвилювалася бо знала не гірше від Дороша, що робить небезпечні речі.

- Сідайте - промовила вона непоганою англійською мовою. - Будьте моїм гостем... - І по павзі додала: - Ви зачарували мене і від нині я належу вам... Але наші закони забороняють нам зустрітися, як звикли ви в Європі... Ви, до речі, один з перших білих, кого я бачу тут...

- Невже в вашій країні так мало білих? - запитав Дорош.

- Так, але я так люблю білих... Моя стара мамка, що годувала мене, казала, що Кама - зовсім не матір мені і що моя матір була англійкою... Вона була полоненою мого батька і померла, коли я була ще немовлям... Може тому мене й тягне до білих, але це є таємниця нашого дому... Ви не мусите нікому про це говорити...

- Заспокойтеся, будь ласка. Я нікому нічого не скажу. Але ви мусите бути розумною і не викликати більше мене. Коли б про це дізнався ваш батько, він, мабуть, жорстоко покарав би вас.

- Тоді мені смерть, - сказала дівчина і голос її затремтів. - І вам теж смерть!... - Раптом вона впала на коліна і обійняла ноги Дороша, який не встиг відступитися.

- О, мій пане, врятуйте мене! Я хочу належати вам, лише вам...

- Що ви, мила моя, залиште це!... Як я можу врятувати вас? Від чого я мушу рятувати вас? І як ви, донька великого магараджі можете належати мені, бідному чужинцю і бідаку, який заробляє свій хліб своєю працею.

- О, не кажіть так!... Заберіть мене звідсіль, заберіть... Ми втечемо, всі мої слуги не викажуть нас, нам допоможуть... Невже ви такі жорстокі? Що ваше серце з каменю, що не має співчуття до бідної дівчини... О, заберіть мене, я не можу тут залишатися!

Лейла заридала, конвульсійно здригаючися, закривши обличчя руками. Горе її було певно, надзвичайно велике, але Дорош не розумів нічого.

- Розкажіть мені спокійно, що таке і чому ви не хочете і не можете залишатися під дахом вашого батька, де ви хоч і нудьгуєте, але не знаєте жодної біди?

В кімнаті було тихо і лише крик якихось нічних птахів, що долітав зовні, порушував цю тишу. Лейла голосом, який ще переривався схлипуваннями, почала розповідь:

- Мене хочуть віддати заміж за людину, котру я боюся. Котру ненавиджу... Я скоріше вб'ю себе, а ніж належати-му цій людині... Але то воля батька. Він має свої справи з тією людиною і хоче віддати мене їй... О, допоможіть мені, допоможіть.

- Хто ця людина, Лейла, невже він схоче взяти вас про-ти вашого бажання?

- Це білий, як і ви... Він купець і хоче заарендувати у батька якісь землі з корисними копалинами; він пропонує великі гроші і батько дуже в тому зацікавлений.

- Але, як це білий - він не може бути таким дикуном, щоб розбивати життя дівчини... - сказав Дорош, але відра-зу ж пригадалося йому, які дикуни можуть бути білі, і він замовк.

- Ви не уявляєте собі, яка це гидка людина і як я її не-навиджу. Я побачила вас і віднині належу лише вам.

- Ви не мусите говорити так, Лейла! Будте розумною. Але коли це біла людина, я може бути допоможу вам. Ска-жіть мені, де його знайти і я спробую відмовити його від цієї нечесної, дикунської торгівлі. Не може бути, що він та-кий негідник, що не послухає моїх резонів.

- О, якби це вам вдалося!... Але цієї людини немає тут наразі. Він подорожує саме по тих землях, що збирається придбати. Але кожної днини він може повернутися.

- Гаразд. Коли він повернеться, повідомте мене, а тим часом будте розумною, не робіть дурниць і спокійно чекай-те. Я певен, що все закінчиться як найкраще. Але нікому нічого не говоріть. Коли він приїде, призначте йому поба-чення і повідомте мене. Я з'явлюся і все поміж вас влаш-тую.

- Але ж я кохаю вас - сказала Лейла.

Дорош засміявся.

- О, моя дитино! Мене кохати не можна. По - перше - я старий, а по - друге - одружений... Дорош глибоко зітх-нув. - Тож надобраніч, моя дитино.

За кілька днів, що залишилися до від'їзду, Дорош дізнався стороною, запитавши управителя, що білий купець хоче винайняти в магараджі землі, де є поклади якоїсь чудодійної речовини, що може спричинити смерть і людині, і звірю, коли вони побудуть біля цієї речовини 2 - 3 дні. Дорош зрозумів, що йдеться про радіоактивні поклади.

- Еге!.. Губа не дура, у того купця, - роздумливо сказав він сам до себе.

На його запитання, якої національності той купець - управитель з'ясував йому, що він здається француз, проте може бути і еспанцем. Цілком можливо також, що він є англієць, але вірогідно що і росіянин. Не виключене також, що він є італієць, але ніхто б не здивувався, якби він був німцем...

Зрозумівши з того, що управитель сам нічого не знає, Дорош махнув рукою і припинив розпити. Він мав надію, що до їх від'їзду купець повернеться і він матиме нагоду допомогти Лейлі, яка йому була глибоко симпатична.

Потроху вони з Шелестом почали готуватися до від'їзду.

В країні було неспокійно, починалися якісь заворушення і друзі міркували, що чим скоріше вони виберуться звідсіль, тим краще. Японець й слухати не хотів про від'їзд.

В місті між тим почалися пожежі. Згорів другий палац магараджі. Одного дня як свічка запалав палац губернатора.

Багатотисячний натовп бірманців зібрався перед палацом магараджі. Натовп шумів, щось вигукував і навіть стукав у масивні залізні ворота.

Над натовпом майоріли прапори з заколотницькими надписами, що їх, як це прекрасно розумів Дорош, наївні і прості, як діти, бірманці не самі вигадали.

«Ми вимагаємо рівності й братерства»

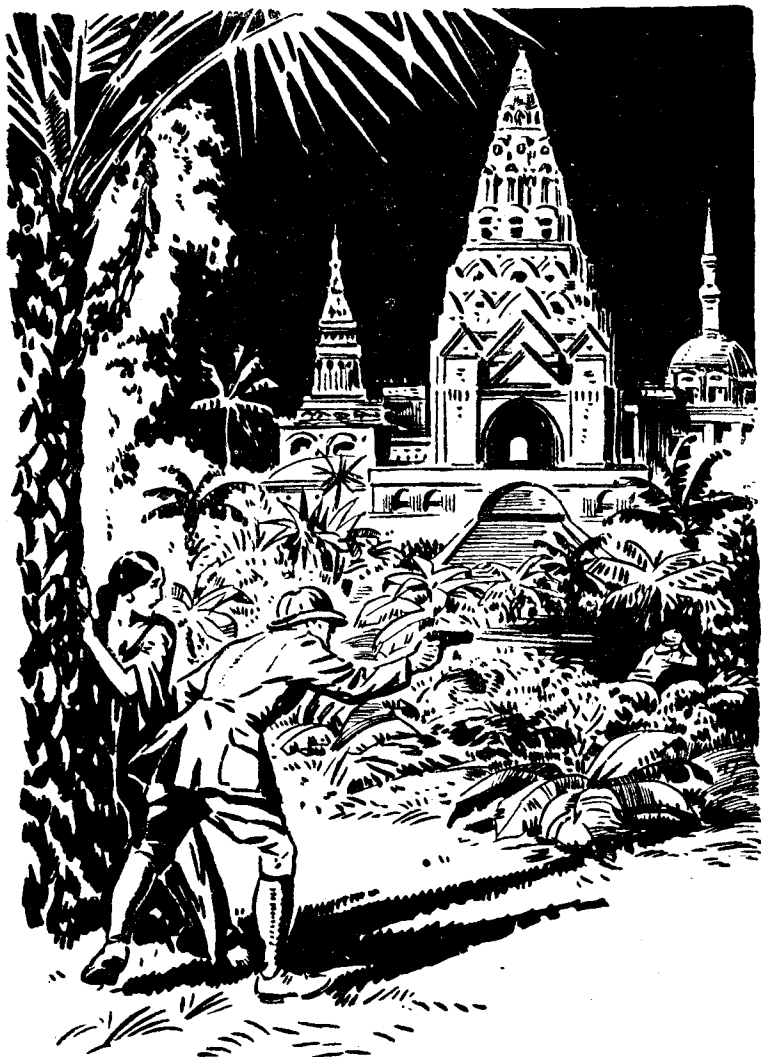
«8 - годинний робочий день»

«Геть з раджами!»

«Геть експлуататорів!»

Іван Дорош зрозумів, що попав в якусь халепу. Він звернувся до побратима:

- Ну, Шелесте! Таку штуку ми вже і вдома бачили!.. Ця вистава не для нас з тобою. Нехай покуштують цього ще бірманці, як ми покушували. Кисло їм буде, та, певно, людина, що дитина, поки не опечеться, не знає, що таке вогонь. Завтра ж вирушаємо.

... Дорош вихопив пістоля і звук пострілу, що луною прокотився по під пальмами, перемішався з пронизливим криком переляканої на смерть Лейли ...

- Ех, і дурні ж, проси Господи! - обізвався Шелест.
- Всі ми дурні, братику! Адже і у нас колись з червоними ганчірками носилися.

До вечора натовп розійшовся і все заспокоїлося.

Того ж вечора Дорош дістав звістку від Лейли. Вона викликала його з'явитися в пальмову алею, що йшла від жіночої половини до великої пагоди, і переказувала, що її «наречений» повернувся сьогодні і буде в тій алеї рівно о півночі.

- От і добре! - сказав Дорош. - Може дівчину врятую якось. А завтра знов у путь. У путь! Куди б не заховався цей негідник, а таки не втече від мене. Не знаю, де і як, але почуваю, що наша остання зустріч не була останньою...

Опівночі він вирушив на побачення. Не можна було не милуватися з мальовничої природи Бірми, освітленої повним місяцем. Білі бані палацу визирали як срібні із - за густої темної зелені. Широкі листя пальм ледве коливав прохолодний вітерець і вони тихо і задумливо шуміли. Десь недалеко розмовляв з прибережним камінням повноводий Сетанг...

Дорош йшов замислений. В ці хвилини він не думав про Лейлу і її дівочі турботи. Він згадував свою Надійку, і прикро йому було, що замість того, щоб жити собі десь спокійно в щасливій сім'ї, з дружиною і може дітьми, він мусять тинятися по світові і шукати вбивцю його Надії. Під впливом цих думок шалена лють огорнула все ество Дорошеве...

- О, тільки попади він до моїх рук! Він спокутує всі свої злочини, він заплатить за всі муки мої і всіх людей, яким він зробив стільки лиха.

Він не помітив, як дійшов до умовленого місця. Від пальми відокремилася постать дівчини.

- Це ви, Лейла?!

- Так, це я! Спасибі вам, що прийшли. Його ще немає, а я так боюся його... Що буде, коли він прийде!...

- Нічого, ми поговоримо з ним, як говорять розумні і чесні люди і маю надію, що...

- Т - с - с - с - с!.. Він йде...

Почулося шарудіння і звуки легкої і обережної ходи, і за хвилину постать людини, одягненої в біле, тропічне убрання, вийшла на залиту місячним світлом галявину.

- Лейла! - тихо покликав прийшовший. - Ти тут?

Лейла вийшла до нього із затінку і щось стиха сказала. Він щось відповів обуреним голосом, але вони вдвох відразу ж попрямували до Дороша, що тихо стояв під пальмою.

- Я дуже радий познайомитися з вами, - сказала людина в тропічному вбранні, підходяючи ближче, - ми, білі люди, мусимо завжди триматись один одного...

Дорош насторожився... Щось надзвичайно неприємне, фізично гідке відчув він, почувши голос тієї людини... Але він пересилив себе, зробив крок наперед і простяг руку. Слідуюча секунда була заповнена незрозумілим... Лейла побачила, як купець - наречений смикнувся назад і щось несвоім голосом вигукнув і як Дорош, розлюченим тигром, кинувся на нього. На якусь частину секунди вони зіпилися, але відразу ж купець стрибнув у густі кущі... Дорош вихопив пістоль і звук пострілу, що жуною прокотився по-під пальмами, перемішався з пронизливим криком переляканої на смерть Лейли...

Але Дорош не влучив і «купець» зник у хащах.

- Поспішайте додому, люба, - сказав Дорош, який не вдався до переслідування, бо розумів все безглуздя такого переслідування вночі, на незнайомому терені. - Поспішайте додому, бо на постріл сюди прибіжать люди...

Але лише тут Дорош помітив, що Лейла не здатна була поспішати, бо була майже непритомна з переляку. Вона опустилася безсило Дорошеві на руки.

- Ну от... маєш... старий дурню!.. - розгублено бурмотів він, поки Лейла трохи приходила до свідомості.

На щастя Дорош помилився. Люди не збіглися на постріл. Дехто чув його, але події, що мали місце вдень, примушили всіх бути обережними і не лізти туди, де їх не звуть...

- Що сталося? - слабо запитала дівчина.

- Це мій найлютіший, найзапекліший ворог, дитино! Я зарисягся його вбити і... вб'ю таки, хоч і на цей раз він вислизнув з моїх рук. Більшого негідника немає в світі.

- О, як це добре!.. - замріяно прошепотіла Лейла.

- Так! Відшукаю і вб'ю!.. Але де? Боже мій - де? Тепер він забіжить як заєць...

- Він говорив мені, що завтра має виїхати пароплавом... - несміливо подала голос дівчина.

- Говорив!.. Але куди? Бога ради - куди?

- Здається... здається... він говорив, що має якусь важливу справу в Канаді...

- О, Лейла, який я вам вдячний!... То ж поспішайте додому. Я мушу негайно щось робити. Щастя вам Боже, дитино!

І Лейла побачила, як Дорош зник у мерехтливому місячному сяйві, що перемішувалося з тінями.

Понуривши голову, вона тихо пішла... Біля брами на неї чекала служниця.

ПЕРЕМОЖЕЦЬ ДИЯВОЛА.

- Так! Всі сліди ведуть сюди, - промовив Іван Дорош, кивнувши в бік великого корабля, що стояв біля причалу.

Шелест зіперся на поруччя і дивився на воду, вкрити плямами машинового мастила, що вигравала барвистою веселкою, щось обмірковуючи.

- Невже ворог і на цей раз вислизне з наших рук?

- Ми маємо за всяку ціну дістатися на корабель або ми нічого не варті, - рішуче вимовив Дорош. Він був дуже знервований і в його голові шугали думки, - злочинець, що загубив стільки людей, що розбив його щастя, знаходиться тут, поблизу і сміє ходити, дихати повітрям і може готувати нові, жахливі злочини?

Вдалечині прогулювався констебль. Може використати нагоду і піти заявити, що злочинець знаходиться на тому пароплаві. Але докази?.. Напевне він має якісь відповідні папери, може навіть про недоторканість його особи.

Та чи зможе довести Іван Дорош сучасному суду, що вимагатиме свідків, паперів і якихось речових доказів. Ясно адвокат доведе суду повне алібі злочинця, або підсуне якийсь інший судовий вибрик...

Прокляття!

- Тисячу чортів під ребра цьому дияволі з червоним рубцем! Я сам буду йому суддею! - вигукнув Дорош. - Але як дістатися на пароплав? .. Гроші у нас є. Але цей пароплав не бере більше пасажирів, бо випродані всі квитки... Чи не стане у пригоді його моряцький досвід, що він його набув під час своїх поневірянь?..

Іван Дорош почав вивертати кишень і шукати потрібні папери. В одній з кишеньок свого гаманця він знайшов візитову картку капітана.

- Ходімо! Нам нема чого боятися!.. Він нас не пізнає, ми тепер з цими цапиними бородами та вусами на самих чор-

- Так! Всі сліди ведуть сюди, - промовив Іван Дорош, кивнувши в бік великого корабля, що стояв біля причалу.

тів схожі. Ходімо! - рішуче сказав Дорош. - Може сама доля змилюється над нами.

За хвилину він запитав у якогось офіцера пароплава:

- Чи сер Гривітс не є капітаном вашого пароплава?

- Ні.

Остання надія увірвалася. Двічі загула сирена, матроси стоять наготові піднімати трап.

За кілка хвилин ворог вислизне з рук..

В цю хвилину на борті виникла якась метушня.

- Сто чортів на його голову! Де він подівся? - гримав старший помічник капітана на боцмана.

- Не можу знати!

- Але ж не можемо ми без кочегара вийти в море.

- Негайно знайдіть заміну, - наказав помічник.

Боцман збіг трапом й помітивши побратимів скерував до них.

- Чи не кочегар?

- Так... Я машиніст підойми, кочегар і плавав матросом.

- Мореходка.

- Ось вона.

- Чи маєте якісь рекомендації?

- Прошу.

Боцман перечитав картку.

- О, це добре! Ну, ходімо.

- Але мій друг?

- Мені потрібно одного.

- Я не залишу приятеля ні за яких умов.

Боцман почухав потилицю й, глянувши вгору і на годинника, промовив:

- На камбуз підеш у поміч кокові?

- Згода.

За хвилину всі троє піднялися на пароплав. Радістю наповнилося серце Дороша, коли він почув третю сирену і побачив, як піднімають трап.

- Але де ж той клятий подівся? Чогось його не видно - сказав Шелест на вухо Дорошеві.

- Так він тобі й буде вилазити... Сидить... Заховався.

* * *

Іван Дорош спустився до чорного пекла. Зеленувате сліпуче полум'я спалахувало у топках. Десь над головою у ма-

шиновому залі гуділи двигуни. Весь корпус пароплава дрижав, вібував немов кінь... По Дорошевих скронях стукали якісь невидимі молоточки: «він - тут, він - тут, він - тут...»

Стояла страшенна спека. Дорошеві, що вже три роки не працював кочегаром було нелегко відпрацювати першу зміну. Але він, зціпивши зуби, кидав у вогнище шуфлю за шуфлею важке блискуче вугілля.

І коли прийшов кремезний мурин на зміну, Дорош полегшено зітхнув і пішов до лазні.

Переодягнувшись і випивши ковток рому, Дорош вийшов на палубу пароплава і, примостившись десь у куточку, дивився на море, але не випускав із поля зору пасажирів, які інколи прогулювалися на палубі.

Незабаром Дорош помітив людину в довгому ватерпруфі, застьобнutoму до самого горла і у капелюсі з широкими крисами. Вона пройшла кілька разів. Капелюх був насунений на самі очі.

- Так, це він...

Злочинець пройшов кілька разів і зупинився недалеко від Дороша, спостерігаючи, як літня пані годувала хлібом чайок. Вони з голосними клекотіннями підлітали і вихоплювали з рук їжу.

На обличчі Івана Дороша не сталося ніяких змін. Непомітно було його внутрішнє хвилювання. Він лише міцно стиснув щелепи, але його вся істота була напружена до останнього. Він ледве стримував себе, щоб негайно не кинутися на негідника і не задушити його на місці.

- Задуши його, Іване! - наказувала йому вся істота, але розум, тверезий розум заперечував. - Не зараз... ще не час... На цей раз він не втече з корабля. О, ні... Він стежитиме за кожним кроком свого ворога. Коли він буде на вахті, стежитиме Шелест. О, доле моя! Скривджена емігрантська доле! Дякую тобі за те, що судилося мені відшукати і навздогнати ворога.

Пасажир з червоним рубцем посміхається до дами... Він не здогадується, що спиною до нього стоїть той, що полне за ним три роки, і що в книзі його життя перегортаються вже останні сторінки... і що на самій останній записані жахливі рядки...

... З того часу Іван Дорош часто виходив після вахти

на палубу. Тінь кочегара невідступно чатувала за людиною з червоним рубцем.

Коли пароплав наближався до Ванкуверу і Дорош був на вахті, до кочегарки прибіг зхвильований Шелест і пошепки розповів новину:

- Він з невеличкою валізою спустився до вугільної ями. Він тут.

- Невже! Добре... Я зараз... Ти тримайся осторонь, покищо...

- Добре, Іване!

Тихо і обережно, намагаючись не скинути зі свого місця жодного шматочка вугілля, кочегар плазував до вугільної ями, де панували сутінки. Десь далеко блимає вкрита чорною пилюкою лампа, ледве виблискують іскри на вугіллі...

В далекому кутку, біля самих шпангоутів стояла навколішках людина в чорному плащі й копирсалася у вугіллі.

Кочегар, немов велика, чорна кішка без шуму, не дишаючи, тихо плазує до відвідувача вугільної ями.

Дорош вже близько, він заховався за залізним шпангоутом і слідкує, що робить людина, яка стоїть навколішках. Вона освітлює кишеньковим ліхтариком вугілля, вибирає ямку, кладе туди невеличку валізку й швидко загребає, немов шкодливий кіт.

Месник кидається пантерою на сидячу навколішках людину й з усього розмаху ударає її лобом об залізну перборку.

- Готовий! - вигукнув Шелест, що слідкував за всім. Він нахилився над ворогом, що лежав без ознак життя.

- Біс його знає. Здається лише забив памороки. Гляньмо, що це за скринька...

Вони розгребли вугілля і видобули валізку... В середині ледве чутно, але цілком виразно, тікав годинник.

- Цікава скринька! То пекельна машина, чи що?

- Обережно, мій друже, бо полетимо разом з кораблем в повітря...

Дорош швидко обшукав кишені ворога, дістав пістоля й якісь папери. Потім швидко по - морському зв'язав назад руки й ноги...

- Я йому ще раз шарахну по голові, - сказав Шелест, беручи великий шматок вугілля...

- Не треба, - сказав Дорош, стримуючи приятеля.

- Прости мене Боже, але не можу. Я не можу перес-

тупити твоєї заповіді: «Не убий»... Тепер, коли він лежить беззбройний, моя рука не підніметься... То певно Ти не хочеш того... Допоможи, голубе, ми віднесемо його до капітана з цією валізкою. Він своє дістане.

- Отакий ти... козак!.. - незадоволено буркнув Шелест. - Невже думаєш, що він би з тобою так панькався... Дав би по лобі і годі...

Вони принесли тіло непритомної людини до кочегарні. Чорний Джон пішов нагору пити каву, а Блейк, накидавши повну топку, десь певно примостився подрімати одним оком.

Цей відділ кочегарки був порожній.

Вони поклали тіло, щоб трохи перепочити.

- Ну, кінець нашому полюванню, Шелесте, - сказав Дорош.

Він підійшов до топки і задумано дивився на вогнище. Кардифське вугілля горіло жарким полум'ям, яке гуло як гураган... Зеленкуваті довгі язички вилися і перепліталися в одному суцільному вирі...

Шелест, який підійшов до бака з водою, щоб напиться, раптом обернувся, почувши якесь шарудіння, й побачив, що злочинець, якимось - то зміг розв'язатися і схопивши важку лопату, якою кидають вугілля, підкрадається ззаду до Дороша. Шелест закам'янів... Блискавично негідник підніс лопату і кинувся вперед... Ще секунда і Дорош упаде з розкранною головою... Але Шелест вже випередив його і перше ніж той встиг опустити свою страшну зброю на Дорошеву голову - Шелестів п'ястук наніс йому страшний удар... Це збило точність удару лопати і вона опустилася Дорошеві на плече...

В ту ж мить Шелест вихопив пістоля, але стріляти йому не довелося. Всі троє зціпилися в один клубок, в якому кожен бив, душив, намагаючись вразити ворога якнай-сильніше...

Врешті Дорошеві вдалося скинути з себе мерзотника, що наче вп'явся у нього... ще коротка мить і щось промайнуло на сліпучо - яскравому тлі полум'я, що бушувало у топці і темний великий предмет полетів у її розкриту пащу.

На якийсь момент ніби згасло полум'я, але відразу ж звійнулася з новою силою.

Воно охоплює з усіх боків людину і вона сліпучо горить, немов шкварка сала...

Дорош дивиться, немов зачарований й шепоче:

- Я довго чекав цієї хвилини... Я виконав своє слово... Тепер я зможу просто в очі подивитися старому тестеві... Нарешті я знешкодив тебе, падлюку з падлюк, і ти вже ніколи не зробиш жодного злочину... Дякую тобі, друже! За все, за допомогу... Тепер ми змінимо наше життя... Я вже заспокоївся...

Почувся дзвінок машинного телефону. З машинної залі машиніст вигукнув:

- Гей ви там в кочегарці! Чи ви показалися?.. Тримайте трохи легший вогонь!..

- Так є, тримати легший вогонь, - відповів Шелест.

Дочекавшись Джона з Блейком, побратими захопили валізку, яка весь час тікала і попрямувала до каюти капітана.

* * *

- Добридень, сер! Ви не пізнаєте мене.

- Ні.

- Це нічого... Я зловив його!.. Ось машина... Такою самою диявольською машиною висаджена в повітря корабель «Есперанса» разом з пасажирями - емігрантами на траверзі миса Фрію. Колись я розповідав про це одному капітанові. Ось його візитова картка...

- Не розумію, в чому справа?

- Відшукайте довідник «Ллойда» там є... і про «Есперансу», і про «Н'ютон», і мабуть ще багато чого...

- Заспокойтеся, мій друже... - сказав капітан. - Випийте цього, сідайте і розкажіть все толком.

Поки Дорош пив, капітан прислухався до чітких ударів годинника в середині валізи.

- Вона може вибухнути щохвилини?

- Не думаю... Мабуть не раніше, коли ми прибудемо до Ванкуверу. Бо негідник мусів ще раніше залишити корабель.

Потім Дорош ще раз розповів про всі свої пригоди.

- Дуже цікава історія... - Сказав капітан, вислухавши її. - Коли ми прибудемо, я викличу агентів страхової компанії «Ллойд». А покищо... - він натис кнопку дзвонка і, коли з'явився матрос, наказав: - Покличте негайно до мене старшого помічника!

І коли матрос відійшов, сказав, звертаючись до друзів:

- Мій старший офіцер - артилерист. Він відразу знешкодить цю іграшку. А вам - дякую, друзі мої!.. Якби не ви...

І він багатозначно замовк.

ОСТАННІЙ АКОРД.

Прибувши до Саутгемпτονу, побратими старанно готувалися до візиту капітанові Джонові Гріффітсові, що колись дав свою картку Дорошеві. Вони надіслали капітанові повідомлення, що прибудуть і врешті обидва, в пристойних вбраннях і чисто виголені, переступили поріг невеличкого коттеджу на околиці. Поки служник доповідав про їх прибуття, вони розглядали численні екзотичні речі, зібрані цим мореплавцем в усіх частинах земної кулі, що їх було розвішано і розставлено у вітальні, щити і дротики чорношкірих тубільців африканського узбережжя, перемішувалися з музичними інструментами гавайців і виробами маорі з Нової Зеландії...

Врешті слуга запросив їх до кабінету, де крім капітана був ще один джентельмен у чорному строгому вбранні, що на перший погляд скидався на методістського пастора.

- А, мої шановні друзі! Знайомтеся - це містер Стіді - інспектор найбільшої в світі морської страхової компанії, а це... ті самі хоробрі мисливці за паліями кораблів... І вони вловили того мерзотника за кілька років полювання.

Містер Стіді стиснув руки обом.

- Нелегка це була праця... Дуже нелегка... Я читав звіт капітана «Есмеральди», підписаний нашим агентом з Ванкуверу. Це дійсно вибуховий матеріал страшної сили.

- Так... Корабель «Еллада» в 3.500 тон, якого вони потопили в Нью - Йорському порті, пішов на дно за пару хвилин... Вони добре знають будівлю корабля. І завжди ставили під борт нище ватерлінії цей страшний вибуховий матеріал, що має властивости дробити і рвати метал, - пояснив капітан.

- Ви чудово виконали своє завдання і додержали свого слова - слова честі - продовжував містер Стіді. - Мені розповідав про це капітан Грівітс. Ви врятували від загибелі корабель «Есмеральду», що віз до Ванкуверу дуже важливий вантаж, що мав величезне значення для оборони

Канади. Президент і рада нашої страхової компанії постановили нагородити вас премією в тисячу фунтів. Ось прощу прийняти цього чека.

- Бачите... я робив це не для грошей...

- Звичайно... мій друг великий ідеаліст, але... ми дуже вдячні за нагороду, - промовив Шелест, перебиваючи Івана Дороша.

- Тисяча фунтів це добра нагорода, - промовив капітан, дістаючи два золотих годинника, - а це від мене на згадку вам про старого.

- Дуже дякую... Цим ви мені догодили, - промовив Дорош, стискаючи протягнену капітаном руку.

- Тепер за морським звичаєм - вип'ємо, - посміхаючись промовив капітан, наливаючи великі келихи...

- За великодушних мореплавців!... - проголосив Дорош.

- За хоробрих і чесних людей! - не залишився у боргу капітан.

- За добро, яке завжди перемагає зло! - додав містер Стіді.

- Хай загине зло у всьому світі! - вигукнув Шелест.

На Саутгемптон спускалася ніч, вкриваючи його своєю темною покрівлею. Падав туман і було чути як на рейді тривожно перегукуються кораблі.

* * *

Іван Дорош засумував. Немов якась пиявиця ссала його серце. Шелест не пізнав свого моторного і бадьорого побратима.

- Що з тобою сталося? Чого ти сумуєш? Врешті заклятого ворога знищено, ми маємо гроші... Може вип'ємо по келишку?

- А далі що?... Ми знищили лише одного, а скільки їх ще гуляє широким світом... І коли вже ото зло зникне зі світу, як ми пили у капітана. Ну, маємо ми трохи грошенят. А що робити з ними? Навіщо вони мені, коли немає для когось і для чого жити...

- Що ж ти зробиш, Іване? Така наша доля.

- Я хочу поїхати до Парижу.

- Чого? Що згубив чи залишив ти там? Адже ж є кращі місця. Ми можемо виїхати до Канади. Там є багато наших земляків, купимо там ферму...

- Ні! Ми поїдемо до Парижу. Я хочу відшукати її старенького батька, розповісти йому про загибель Надії і покараного ворога... Та й допомогти йому трохи треба. Раніш я не міг би дивитися в очі своєму старому полковникові, а тепер їдемо.

- Ну, що ж!.. То добра справа. Їхати - так їхати.

Після мандрів навколо всього світу - переїхати від Саутгемптону до Парижу для побратимів було справою неважкою.

Між Англією і Францією існує добре сполучення. Переїхавши Ла - Манш, вони всіли в швидкий потяг і той помчав їх до Парижу.

Дорош розшукав пансіон де залишився полковник, але там вже не мешкав старий Стебун.

Тоді друзі попрямували до кафе, такого милого Дорошеві.

- Сідай, друже! За цим столиком я колись часто мріяв про свою будучину.

З того часу минуло три роки. Вони тяглися, немов три довгих суцільні ночі... З марудними снами і жодного ясного дня... і навіть, коли ми зловили того негідника, то була теж ніч...

- Так, друже... Складна твоя натура... Не знаю чо-ти хочеш...

- Каву з лікером... - промовив Дорош, навіть не підіймаючи голови до мадемуазель, яка підійшла до їх столика... Шелест, що теж похмуро дивився на стіл, подумав, що Дорош відповів на його запитання...

- Каву... - повторила дівчина і голос її увірвався...

- Іване!... Іване!... - І вона кинулася до Дороша на груди.

Дорош піднявся з креселка і як безумний дивився в очі Надії...

- Це сон! Чи що? Невже я бачу дивний сон... Будіть мене людоньки... Я хочу знати, чи не сплю я...

- Ні, ти не спиш... Це я - Надія...

Шелест стояв, нічого не розуміючи, і тільки повторював, дивлячись на них:

- Ото так штука!.. Ото так штука!..

Після перших хвилин шаленої радості, Дорош врешті усадив Надію і сів сам.

- Як ти врятувалася тоді?..

- Я сама не знаю... Сталося якесь страхіття. А потім мене непритомну вилунали якісь чорні люди... Дикуни. Все це мені розповів один місіонер, який мене хвору знайшов у дикунів... Але я того нічого не пам'ятаю... Я молилася за тебе... За здоров'я і за упокой... Я знала, що коли ти не згинув, то ти... достанешся сюди... Але з кожним днем я втрачала віру... І ось ти тут...

- Ми разом...

- Поздоровляю, Іване!.. Добра у тебе жінка, - почувся голос.

Лише тут вони згадали про Шелеста.

ЕПЛОГ

В колонії Оранжевій, недалеко від Спрингбоко, є невеличка, але добре устаткована фарма. Населення тієї фарми складають п'ятеро людей. Певніше семеро, бо зовсім недавно населення збільшилося на два немовляти. Вони, ці люди - два чоловіки, дві молоді жінки, один старий і два немовляти не шукають діамантів і взагалі, навіть, нічого слухати про них не хочуть. Вони обробляють родючу землю, доглядають худобу, якої у них вдосталь, розводять качок і стравсів і живуть зовсім щасливо; лише інколи сумують за своєю далекою батьківщиною... Бо як не добре, на чужині, а на батьківщині краще. І вони сумують за своєю милою Україною. Бо власники тієї фарми - українці. Це - Дорош з дружиною і Шелест з дружиною, бо і він не хотів залишатися самотнім, бачучи щастя Дорошеве, а у Надії на його щастя знайшлася приятелька. У подружніх пар, як було вже сказано, є вже по сину, і старий полковник Стебун колише їх, співаючи над ними старих пісень про далеку Україну, про її широкі степи і про запорожців, що плачуть і стогнуть у неволі.

Червень - Липень, 1947.

З М І С Т

Вечірній Париж	3
Покупець діамантів	10
Зустріч бойових друзів	17
Діамантова лихоманка	19
Чорна валіза	24
Драма на морі	28
На чорному континенті	34
Великий Володар	38
Чорна валіза з'являється знову	44
Хоробрий легіонер	49
В-затінку бірманських пагод	53
Переможець диявола	64
Останній акорд	71
Епілог	74

УНІВЕРСАЛЬНА
БІБЛІОТЕКА